

ISSN 2411-2054

ПРАВОВА ДЕРЖАВА

45'2022

Фахове наукове видання

КАТЕГОРІЯ «Б»

CONSTITUTIONAL STATE

45'2022

SCIENTIFIC JOURNAL

Published 4 times a year

Founded in February, 1999

Odesa
Feniks
2022

ПРАВОВА ДЕРЖАВА

*Лауреат IV Всеукраїнського конкурсу
на краще юридичне видання*

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Виходить 4 рази на рік
Заснований у лютому 1999 р.

Одеса
Фенікс
2022

Засновник – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Редакційна колегія

О. І. Миколенко – головний редактор,
А. О. Богустов, О. В. Гаран, І. С. Канзафарова,
О. М. Миколенко, С. В. Саяпін, Т. В. Степанова,
М. О. Стефанчук, Р. О. Стефанчук, Л. М. Токарчук,
В. І. Труба, Н. В. Хендель, О. А. Чуваков

Відповідальний секретар

Н. В. Ільєва

Establisher and publisher – Odesa I. I. Mechnikov National University

Editorial board

О. І. Mykolenko – Editor-in-Chief,
А. О. Bohustov, О. V. Haran, I. S. Kanzafarova,
О. М. Mykolenko, S. V. Saiapyn, T. V. Stepanova,
М. О. Stefanchuk, R. O. Stefanchuk, L. M. Tokarchuk,
V. I. Truba, N. V. Khendel, O. A. Chuvakov

Executive Secretary

N. V. Ilieva

Відповідно до наказу МОН України № 409 від 17.03.2020 р.
науковий журнал «Правова держава» входить до
Переліку наукових фахових видань України
(юридичні науки - КАТЕГОРІЯ «Б»)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(протокол № 8 від 29 березня 2022 р.)

Індексація наукометричними базами даних:

Index Copernicus

Індексація іншими базами даних:

Google Scholar, Scientific Periodicals in National Library of Ukraine Vernadsky,
Scientific Periodicals of Ukraine,
Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat, Citefactor

ЗМІСТ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

О. В. Прієшкіна, О. О. Харченко

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ..... 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО; КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО

Л. В. Валуєва

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ У ЛІСОМИСЛИВСЬКІЙ
ГАЛУЗІ 16

К. О. Ісаєва

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО
ТОВАРИСТВА 25

АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

В. М. Масін, О. Г. Хрищева

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ 33

О. В. Толкаченко

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК» І
«БІОСФЕРНИЙ РЕЗЕРВАТ» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 41

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Р. О. Мовчан, І. І. Бартош

ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ АДЕКВАТНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ
ЗЛОВЖИВАНЬ НА ОПТОВИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РИНКАХ 49

Н. О. Симоненко

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА «ГРУМІНГ» 58

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ 66

CONTENT

CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

O. V. Prieshkina, O. O. Kharchenko

POLITICAL AND LEGAL THEORY OF STATE SOVEREIGNTY IN THE
CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION..... 7

ADMINISTRATIVE LAW; CORPORATE LAW

L. V. Valuieva

POWERS OF LAW ENFORCEMENT AGENTS IN THE FOREST- HUNTING
SPHERE..... 16

K. O. Isayeva

PROBLEM OF EXCLUDING A PARTICIPANT OF A BUSINESS
COMPANY 25

AGRICULTURAL LAW; ENVIRONMENTAL LAW

V. M. Masin, O. H. Khrishcheva

PROSPECTS FOR MODERNIZATION OF THE AGRICULTURAL ADVISORY
SYSTEM AS A TOOL FOR ENSURING DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL
COOPERATION IN UKRAINE..... 33

E. V. Tolkachenko

DEFINITION OF THE «BIOSPHERE NATURE RESERVE» AND
«BIOSPHERE RESERVE» CONCEPT ACCORDING TO THE
LEGISLATION OF UKRAINE..... 41

CRIMINAL LAW; CRIMINAL PROCESS

R. O. Movchan, I. I. Bartosh

ON CRIMINAL LEGAL ADEQUACY OF CRIMINALIZATION OF ABUSE IN
WHOLESALE ENERGY MARKETS 49

N. O. Symonenko

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR GROOMING 58

INFORMATION FOR AUTHORS 66

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.45.254361>

УДК 342.1.25 (477)

О. В. Прієшкіна, докт. юрид. наук, професор,
Заслужений юрист України
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра конституційного права та правосуддя
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: prieshkina@ukr.net

О. О. Харченко, канд. юрид. наук
Одеський апеляційний суд
вул. Івана та Юрія Лип, 24-а, Одеса, 65078, Україна
e-mail: olenaxarchenko@ukr.net

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Стаття присвячена сутності політико-правової теорії державного суверенітету, який належить Україні як державі (ст. 1), народний суверенітет – народу України (ст. 5), національний суверенітет (Преамбула Конституції) – українській нації. В ході дослідження обґрунтовано, що реалізація державного суверенітету залежить не лише від дії загальних історичних та міжнародно-політичних факторів, а й від спроможності українського суспільства подолати економічні труднощі, від активної участі в цьому процесі кожного члена територіальної громади. Аналіз системного дослідження свідчить, що найважливішими ознаками та властивостями державного суверенітету у вітчизняній та зарубіжній літературі є дві властивості: верховенство державної влади щодо інших соціальних влад всередині держави та незалежність держави щодо інших суверенних держав ззовні. Доведено, що державний суверенітет так само і надалі відіграватиме ключову роль у міжнародних відносинах, що зумовлено перш за все глобалізаційними та євроінтеграційними процесами.

Ключові слова: суверенітет, державний суверенітет, глобалізація, євроінтеграція, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Демократичні перетворення, що відбуваються в Україні, активізація процесів формування громадянського суспільства та побудова демократичної, правової, соціальної держави об'єктивно та наполегливо вимагають оптимальних політичних, соціальних, економічних, культурних модернізацій сучасного українського суспільства та ефективного вдосконалення механізму державної влади.

Проблема становлення та розвитку державності в Україні на правовому фундаменті, що закладений Основним Законом України, виступає однією з найактуальніших проблем реформування політичної, економічної, ідеологічної систем суспільства, забезпечення прав та свобод людини та громадянина, входження України до європейської спільноти.

В цьому сенсі варто відзначити, що сам процес державотворення на демократичних засадах відбувається перманентно, але він проходить досить непросто, що зумовлено, перш за все, об'єктивними причинами розвитку української держави.

З набуттям Україною незалежності, утвердженням повноцінного членства в Організації Об'єднаних Націй та визначенням євроінтеграційного курсу розвитку у якості пріоритетного, намічено орієнтири щодо подальшого процесу демократизації в країні, визначено юридичні зобов'язання України відносно членів європейської спільноти. У цих умовах дедалі більшого значення набувають міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу України, а також практичні аспекти його функціонування в контексті світової глобалізації та євроінтеграції. Здійснення суверенних прав української держави за цих умов вимагає нового розуміння та нової практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інституту суверенітету, державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції в Україні викликають особливий інтерес не лише у теоретиків, але й дуже часто стають темою для дискусій серед практиків та експертів в різних галузях права. Дослідження фундаментальних засад функціонування, розвитку та вдосконалення інституту суверенітету, державного суверенітету були присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О. Л. Копиленка, В. Ф. Погорілка, П. М. Рабиновича, А. О. Селіванова, Л. М. Стрельцова, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького, Ю. С. Шемчущенка, О. Н. Ярмиша та інших. Незважаючи на наявність численних наукових праць, в яких були розглянуті проблеми суверенітету, державного суверенітету недостатньо висвітлено у правовій науці та залишається проблема державного суверенітету, взаємодії та взаєморозвитку держави та міжнародних організацій в умовах глобалізації та євроінтеграції при вирішенні тих чи інших питань загальнолюдського характеру.

Саме цим, передусім, обумовлені актуальність та теоретична значимість даного комплексного дослідження, що має надзвичайно велике значення для розвитку науки конституційного та міжнародного права.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу поняття державний суверенітет як політико-правова теорія в умовах глобалізації та євроінтеграції, що дозволить визначити розвиток та вдосконалення української держави до європейського та світового співтовариства.

Виклад основного матеріалу. Становлення в Україні суверенної, незалежної, демократичної, правової, соціальної держави (ст. 1 Конституції України) об'єктивно актуалізувало не тільки визнання, але й стало нормативною підставою наукової і прагматичної легалізації державної влади та місцевого самоврядування (ст. 5 Конституції України) [1].

Ст. 1 Конституції України характеризує її як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. У контексті дослідження серед вказаних ознак особливий інтерес становить характеристика суверенної держави, в основі якої лежить суверенітет. Саме ця властивість держави надає їй реальну можливість самостійно здійснювати через відповідні державні структури функції стосовно формування та реалізації як внутрішньої, так і зовнішньої політики України [2].

На сучасному етапі розвитку української державності виникає об'єктивна потреба в переосмисленні проблеми державного суверенітету як упродовж всього часу становлення суверенної української держави, так і в сучасних умовах. Саме ці питання особливо стали актуальними із закріпленням Конституцією

України конституційних засад пріоритету прав і свобод людини (ст. 3), суверенітету народу (ст. 5), принципу розподілу влади (ст. 6) та верховенства права (ст. 8).

Варто відмітити, що проблема державного суверенітету, і багато питань, які належать до нього залишаються протягом багатьох століть [3], аж до теперішнього часу, є спірними та невирішеними, а тому викликають численні дискусії [4].

У вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі достатньо спеціальних досліджень, які присвячені державному суверенітету, а це, в першу чергу, пов'язано з тим, що проблема суверенітету займає особливе місце в системі наукових теорій сучасних держав світу [5].

Протягом століть застосування та вивчення проблематики державного суверенітету у вітчизняній та зарубіжній літературі склалось багато різних визначень та понять.

Так, дослідник Г. Еллінек розглядав державний суверенітет як здібність держави «до виключного правового самоврядування» [6]. Вчений Л. Оппенгейм розглядав державний суверенітет як «вищу владу, яка не залежить від жодної іншої земної влади» [7]. В американському соціологічному словнику державний суверенітет трактується як «монополія держави на використання державної мови в межах своєї юрисдикції» [8].

Суверенітет (нім. - верховна влада) – верховенство та незалежність влади. В юридичному енциклопедичному словнику під редакцією А. Я. Сухарева під державним суверенітетом розуміють верховенство державної влади всередині країни та її незалежність у зовнішньоекономічній сфері. Верховенство та незалежність як суверенні ознаки державної влади виражають її політико-правову сутність та виявляються у відповідних формах у внутрішній та зовнішньоекономічній діяльності [9].

Варто відзначити, що родоначальник концепції суверенітету відомий французький юрист Жан Боден визначив суверенітет як вищу владу над підданими, але владу обмежену божим природним правом.

Вчений Ж. Ж. Руссо розглядав суверенітет як неподільну владу та суверенітет повинен здійснюватися в межах договору між суспільством та державою [10].

Сприйняття державного суверенітету в якості влади в державі залишається актуальним і сьогодні. Державний суверенітет – це визначальна та невід'ємна якість відповідної влади, яка засвідчує верховенство держави в межах власної території та її незалежність у відносинах з іншими державами. Водночас державний суверенітет виступає іманентною якістю самої держави [11].

Події останніх років та десятиліть демонструють, що євроінтеграційні процеси, створення європейського співтовариства, Європейського Союзу вплинули на суверенні повноваження держав-членів Європейського Союзу шляхом їх обмеження та передачі над національним органом ЄС.

Крім того, розвиток транснаціональної злочинності, інформаційно-комунікаційних технологій та глобального інформаційного простору, фінансово-екологічні кризи, локальні війни також обмежують державний суверенітет, тобто сама природа державного суверенітету, генеза становлення, розвиток та концепції, зумовлені глобалізаційними та інтеграційними процесами у світі, і перш за все в межах Європейського Союзу.

Водночас, необхідно акцентувати увагу на тому, що в сучасній юридичній літературі наукові школи та деякі вчені-юристи піддають серйозному сумніву

принцип суверенітету окремих незалежних держав в умовах глобального світу. Вони вважають, що сучасні тенденції суспільного розвитку, що засновані на принципі глобалізму та пов'язані потужними процесами глобалізації та євроінтеграції суттєво підривають інститут держави. Внаслідок глобалізації всіх сфер суспільного життя, панування державних форм поступово втрачає своє значення, вважають інші науковці: держава втратила монополію на суверенітет, що став належністю минулого [12].

На думку вчених-прихильників глобалізації, поширення «інтегративних процесів» на державу і разом з тим підвищення ролі міжнародного права, його пріоритет перед національними правовими елементами наполегливо вимагають по-новому поставити питання про державний суверенітет [13].

Під тиском глобальних та євроінтеграційних процесів, історичних умов суспільного розвитку зміст поняття суверенітету принципово змінюється, але сам суверенітет залишається незмінним, адже він виступає незмінною складовою, політико-правовою властивістю державної влади, що реалізується у багатьох правових інститутах.

Державний суверенітет для України є, безумовно, вихідним для визначення джерел державної влади.

Виходячи із аналізу існуючого в Україні конституційного законодавства, є всі підстави дійти висновку, що державний суверенітет належить Україні як державі (ст. 1), народний суверенітет – народу країни (ст. 5), національний суверенітет (Преамбула Конституції) – українській нації, а про концепцію «суверенітету особистості» і говорити не потрібно, бо якщо в Україні буде 50 млн. «суверенів», то практично не буде жодного [14].

Варто відзначити, що в зазначеному аспекті множення кількості суб'єктів суверенітету небезпечно катаклізмами державно-правового будівництва, дезінтеграційними процесами, тому що анархія суспільних відносин веде до втрати визначеності самого поняття суверенітет, його якісної характеристики, політико-правових ознак державної влади [15].

На шляху будівництва в Україні, як незалежної, суверенної, правової, соціальної, демократичної держави, важливо не допустити помилок в розумінні суверенітету, оскільки в теоретичному плані недавно були поширені концепції «абсолютного суверенітету», концепція «розумного суверенітету» та ін.

Сьогодні надзвичайно важливим є правильне наукове тлумачення суверенітету, в тому числі співвідношення національного, народного та державного суверенітетів. З розвитком та вдосконаленням світового співтовариства та принципу співробітництва держав на міжнародній арені категорія «суверенітету», «державного суверенітету» суттєво збагатилась та наповнилась новим змістом, який необхідно суттєво збагачувати та оцінювати.

В умовах глобалізації та євроінтеграції поняття суверенітету, його зміст та реалізація набуває специфічного характеру. Незважаючи на суверенний характер, державна влада все ж не є абсолютною та зазнає певних обмежень як у внутрішніх, так і в зовнішніх сферах, але такі обмеження не можна змішувати з порушенням самого суверенітету, що є неприпустимим.

Особливого значення розуміння проблеми суверенітету набуває у взаємодії держави та міжнародних організацій при вирішенні тих чи інших питань загальнонародського характеру. Крім того, Україна як суверенна держава та суб'єкт міжнародно-правових відносин проводить власну зовнішню політику, що визначається багатьма факторами, які включають рівень соціально-економічного і

суспільно-політичного розвитку, географічне положення, національно-історичні традиції, телеологічні домінанти та потреби забезпечення суверенітету та безпеки держави. Саме реальні інтереси, безпека, територіальна цілісність виступають як головний рушійний фактор зовнішньополітичної діяльності держави, формування та реалізація нею розгалуженої системи міжнародних відносин [16].

Державний суверенітет належить Україні як державі (ст. 1), народний суверенітет – народу України (ст. 5), національний суверенітет (Преамбула Конституції) – українській нації. Проголошуючи Українську державу суверенною та незалежною, Основний Закон закріплює не лише досягнуте, реальне в її функціонуванні та розвитку, а й своєрідну перспективу втілення ідеї суверенітету.

Саме найважливішими ознаками та властивостями державного суверенітету у вітчизняній та зарубіжній літературі є дві властивості: верховенство державної влади щодо інших соціальних влад всередині держави та незалежність держави щодо інших суверенних держав ззовні. Суверенітет на сучасному етапі державотворення залишається невід'ємною характеристикою державної політики, у її внутрішньому та міжнародному аспектах.

Держави-члени Європейського Союзу зберігають свій суверенітет відповідно до укладених ними інтеграційних договорів, тобто Європейський Союз складається з держав регіонів, які свідомо передали частину своїх суверенних прав. При цьому всі держави-члени залишаються суверенними, доки вони добровільно не відмовляються від права на вихід із цього об'єднання.

Сучасні держави здебільшого добровільно накладають на себе зобов'язання та дотримуються норм та принципів міжнародного права, що означає наприклад часткового обмеження їхнього державного суверенітету. При цьому вони добровільно погоджуються здійснювати свій суверенітет у нормативно визначеному порядку або навіть взагалі відмовляються від нього. Проте всі подібні обмеження чи відмови не слід тлумачити як факти позбавлення чи повної втрати країнами свого державного суверенітету.

Реалізація суверенітету сучасної держави пов'язана наднаціональними відносинами, зумовленими членством у різноманітних міжнародних організаціях та об'єднаннях, а практика використання європейськими державами інструменту Європейського застереження доводить, що саме цей інструмент необхідно використати для конституційного оформлення вступу України до міждержавних об'єднань [17].

Сучасні вчені-правознавці під глобалізацією розуміють загальноцивілізаційний процес планетарного єднання різних сфер людської діяльності, який охоплює виробництво, технологію, фінанси, торгівлю, культуру, політичні та державні інститути [18].

В умовах глобалізації суверенітет звужується: світове співтовариство здійснює свій вплив, іноді жорсткий, на країни-порушники міжнародного права та домовленостей, а міцні світові економічні наднаціональні сили також впливають на трансформацію державного суверенітету. Іноді спостерігається тенденція до добровільного делегування повноважень держави світовим, регіональним та міжнародним організаціям та об'єднанням, тобто внутрішні справи держави, в які ніхто не втручається та які регулюються тільки національним правом та звичаями, звужуються шляхом добровільної відмови суверенів від

своїх суверенних прав, а міжнародне право або право певної спільноти, в свою чергу, розширюється.

Деякі вчені-юристи вважають, що соціальні, культурні, мовні, міжнаціональні функції держави будуть розширюватися. Сьогодні Україна повинна дотримуватися прав та свобод людини та громадянина, піклуватися про реалізацію свого суверенітету народами та націями, враховувати інтереси інших суверенних держав у міжнародних відносинах, брати активну участь у вирішенні глобальних та євроінтеграційних проблем.

Варто відзначити, що велике значення для функціонування демократичного конституційного ладу має Декларація про державний суверенітет України 1990 року. Декларація повинна відігравати роль принципово нового, основоположного, фундаментального документу, який дуже важливий під час переговорів з представниками інших держав та в рамках міжнародної спільноти.

За своїм змістом Декларація фактично повинна відігравати роль малої Конституції України, проте час запровадження її положень повною мірою на період її прийняття тоді ще не настав і вона так й залишилася за юридичною природою передконституційним документом.

З набуттям Україною незалежності, посилення її ролі як повноправного члена Організації Об'єднаних Націй, вступом її до Ради Європи, активізацією участі в діяльності ряду міжнародних організацій, ратифікацією актів про права людини, а також заявленою європейсько-атлантичною перспективою держави щодо вступу в Європейський Союз і НАТО налічено орієнтири щодо подальшого процесу демократизації в країні. Саме в цих умовах дедалі більшого значення набувають міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу України, а також практичні аспекти його функціонування в контексті світової глобалізації.

Процес входження України в європейський правовий простір ставить цілий ряд складних проблем як перед теорією, так і практикою застосування відповідних норм міжнародних договорів у національній правовій системі. Саме активна участь у міжнародних відносинах засвідчує самодостатність держави як суб'єкта міжнародного права. А поняття державного суверенітету є одним із головних для міжнародного права, так як воно покладено в основу таких його принципів, як суверенна рівність держав, взаємна повага державного суверенітету, невтручання держав у внутрішні справи одна одної, територіальна цілісність держав.

Висновки і пропозиції. Здійснений аналіз комплексного дослідження політико-правової теорії державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції дозволяє дійти висновку, що сучасний державний суверенітет залишається невід'ємною характеристикою української держави як у внутрішніх, так і в міжнародних відносинах. Сучасний державний суверенітет і в майбутньому буде відігравати ключову, величезну роль у всіх міжнародно-правових та міжнародних відносинах, але разом з тим він стає більш багаторівневим, багатокомпонентним у вирішенні всіх питань загальнолюдського характеру. Здійснення всіх суверенних прав української держави за умов глобалізації та євроінтеграції вимагає нового розуміння, нових підходів в розв'язанні тих чи інших задач та нової практики.

Сучасна Україна ще недостатньо залучена до глобалізаційних та євроінтеграційних процесів в країні, а в сьогоднішніх відносинах та справах активна участь саме держави корелюється за участю громадян у національному процесі. Реалізація державного суверенітету залежить не лише від дії загальних історич-

них, соціологічних, міжнародно-правових, політичних факторів, а й від спроможності українського суспільства подолати, перш за все, економічні труднощі, завершити демократичну трансформацію.

Крім того, реалізація та вдосконалення сучасного державного суверенітету залежить від активної та цілеспрямованої участі в цьому політичному процесі кожного громадянина України, кожного члена територіальної громади.

Список використаної літератури

1. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України та його роль у становленні та розвитку місцевого самоврядування: Автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук: 12.00.02. К., 2009. С. 1.
2. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: Монографія. О.: Фенікс, 2008. 208 с.
3. Dock A. Der souveränitätsbegriff von Bodin bis zu Friedrich dem Grossen. Berlin, 1897; Vowenall An. Vnguary into Politikal Lood. New York, 1957; Laski H. The Foundations of Sovereignty. London, 1931; Väyrynen R. Sovereignty, globalization and transnational social movements. *International Relations of the Asia-Pacific*, Volume 1, Issue 2, 2001, Pages 227-246.
4. Стрельцов Л. М. Правовое положение советской социалистической республики в составе Союза ССР (по материалам Украинской ССР): автореф. дис. ... д.ю.н. Х., 1973. 35 с.; Безуглов А. А. Суверенитет советского народа. М.: Юридическая литература, 1975; Дорогин В. А. Суверенитет в советском государственном праве. М.: Госполитиздат, 1948; Манелис Б. Л. Проблема суверенитета и ее значение в современных условиях. Ташкент. Наука, 1864; Шевцов В. С. Суверенитет Советского государства. М.: Юридическая литература, 1972.
5. Грохальски С. М. Государства в решении современных глобальных проблем: международно-правовые аспекты: автореф. дис. ... д.ю.н. М., 1998. С. 24.
6. Еллинек Г. Общее учение о государстве; испр. и доп. И. С. Гессен. 2-е изд. СПб., 1908. С. 363.
7. Оппенгейм Л. Международное право. Т. Мир. М.: Госполитиздат, 1948. С. 130.
8. Dictionary of Sociology and Related Science. Totova 1988. P. 304.
9. Юридический энциклопедический словарь /под ред. А. Я. Сухарева. М.: Сов. Энцикл., 1984. С. 359.
10. Webster's New Universal Unabridged Dictionary. New Vort 1996. P. 1736-1737.
11. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм: Монографія. К.: Салком, Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
12. Явич Л. С. О философии права на XXI век. Правоведение. 2000. № 4. С. 11-12.
13. Badie V. Le retournment du morde. Sociologists de la Scene Internationale V. Badie. M. Smouts. Paris. 1992. P. 35-86.
14. Тодька Ю. Н. Основы конституционного строя Украины. Х.: Факт. 2000. С. 46.
15. Тодька Ю. Н. Вопросы государственного суверенитета в аспекте формирования на Украине демократического правового государства. *Проблемы законности: респ. Межвед. Нац. Сб. /Отв. ред. В. Я. Тацій. Х.: Основа, 1995. № 28. С. 46.*
16. Прієшкіна О. В. Міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу України. *Інтегративне право в умовах глобальних процесів: конституційні та методологічні підходи*. За ред. д.ю.н., проф., Заслуженого юриста України Ю. О. Волошина. О.: Фенікс. 2015. С. 139.
17. Ковтун В. І. Питання конституційного забезпечення міжнародної інтеграційної політики в Україні. *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народження проф. Л. М. Стрельцова*, 26 жовтня 2018. Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 148.
18. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. А. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.: / за ред. М. П. Требіна. Х.: Право. 2015. 816 с.
19. Гринин Л. Е. Глобализация и процессы трансформации национального суверенитета. *Век глобализации*. 2008. № 1. С. 86-97.

References

1. Prieshkina O. V. (2009) The constitutional system of Ukraine and its role in the formation and development of local self-government: abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Laws: 12.00.02. K. P.1 [in Ukrainian].
2. Prieshkina O. V. (2008) The constitutional system of Ukraine: current issues of formation, institutionalization and development: Monograph. O.: Fenix, 208 p. [in Ukrainian].
3. Dock A. (1897) Der souveränitätsbegriff von Bodin bis zu Friedrich dem Grossen. Berlin [in German], Vowenal An. (1957) Vnguary into Politikal Lood. New York, Laski H. (1931) The Foundations of Sovereignty. London, Väyrynen R. (2001) Sovereignty, globalization and transnational social movements. *International Relations of the Asia-Pacific*, Volume 1, Issue 2, Pages 227-246.
4. Streltsov L. M. (1973). Legal status of the Soviet socialist republic in the USSR (on the materials of the Ukrainian SSR): author's ref. dis. ... Ph.D. H., 35 p. [in Ukrainian]; Bezuglov A. A. (1975) Sovereignty of the Soviet people. M.: Yuridicheskaya literatura [in Russian]; Dorogin V. A. (1948) Sovereignty in Soviet state law. M.: Gospolitizdat [in Russian]; Manelis B. L. (1864) The problem of sovereignty and its significance in modern conditions. Tashkent. Science [in Uzbekistan]; Shevtsov V. S. (1972) Sovereignty of the Soviet state. M.: Yuridicheskaya literature [in Russian].
5. Grokhalsky S. M. (1998) States in solving modern global problems: international legal aspects: author. dis. ... Ph.D. M., P. 24 [in Russian].
6. Ellinek G. (1908) General doctrine of the state; ispr. and ext. I. S. Hessen. 2nd ed. SPb., S. 363 [in Russian].
7. Oppenheim L. (1948) International law. T. Mir. M.: Gospolitizdat, S. 130 [in Russian].
8. Dictionary of Sociology and Related Science (1998). Totova. R. 304.
9. Legal encyclopedic dictionary (1984) / ed. and I. Sukhareva. M.: Sov. Encyclical., S. 359 [in Russian].
10. Webster's New Universal Unabridged Dictionary (1996). New Vort. R. 1736-1737.
11. Shapoval V. M. (2005) Modern constitutionalism: Monograph. K.: Salkom, Jurinkom Inter, 560 p. [in Ukrainian].
12. Yavich L. S. (2000) On the philosophy of law in the XXI century. *Jurisprudence*. № 4. Pp. 11-12 [in Russian].
13. Badie B. (1992) Le retournement du morde. *Sociologists de la Scene Internationale* B. Badie, M. Smouts. Paris. P. 35-86 [in France].
14. Todyka Yu. N. (2000) Fundamentals of the constitutional system of Ukraine. H.: Fact. S. 46 [in Russian].
15. Todyka Yu. N. (1995) Issues of state sovereignty in the aspect of formation of a democratic state governed by the rule of law in Ukraine. *Problems of legality: resp. Interscience. Nat. Sat / Otv.* ed. V. Ya. Tacy. H.: Osnova, № 28. P. 46 [in Russian].
16. Prieshkina O. V. (2015) International legal aspects of the principles of the constitutional system of Ukraine. Integrative law in the context of global processes: constitutional and methodological approaches / Ed. Ph.D., Prof., Assoc. lawyer of Ukraine Yu. O. Voloshin. A.: Fenix. S. 139 [in Ukrainian].
17. Kovtun V. I. (2018) Issues of constitutional support of international integration policy in Ukraine. *International materials. scientific-practical conf., dedicated. 100-th anniversary of the birth of prof. L. M. Streltsova*, October 26, 2018. Helvetica Publishing House, P. 148 [in Ukrainian].
18. Political Science Encyclopedic Dictionary (2015) / compiled by: L. M. Gerasina, V. A. Pogribna, I. O. Polishchuk, etc.: / ed. M. P. Trebin. H.: Right. 816 p. [in Ukrainian].
19. Grinin L. E. (2008) Globalization and the processes of transformation of national sovereignty. *The age of globalization*. № 1. P. 86-97 [in Russian].

Стаття надійшла 15.02.2022 р.

O. V. Prieshkina, Doctor of Juridical Sciences, Professor
Honored Lawyer of Ukraine
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: prieshkina@ukr.net

O. O. Kharchenko, Candidate of Juridical Sciences
Odessa Court of Appeal
Street Ivan and Yuriy Lyp, 24-a, Odesa, 65078, Ukraine
e-mail: olenaxarchenko@ukr.net

POLITICAL AND LEGAL THEORY OF STATE SOVEREIGNTY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION

Summary

The article analyzes the factors influencing the process of political and legal theory of state sovereignty in the context of globalization and European integration. Analysis of systematic research shows that the most important features and characteristics of state sovereignty in domestic and foreign literature are two properties: the supremacy of state power and the independence of the state from other sovereign states from the outside. It was found that the very nature of state sovereignty, the genesis of the formation, modification and development of its concept are conditioned by globalization and integration processes in the world, and above all, within the European Union. It is argued that state sovereignty will continue to play a key regulatory and institutional role in international relations, but at the same time, it is becoming more multilevel and multi-component in relation to Ukrainian society. It is proved that by declaring the Ukrainian state sovereign, independent, the Constitution of Ukraine enshrines not only what has been achieved, what is real in its functioning and development, but also a kind of perspective of the idea of sovereignty. The comprehensive study focuses on the implementation of state sovereignty, which depends not only on historical, sociological and international legal factors, but also on the ability of Ukrainian society to overcome economic difficulties, complete the legal framework, increase financial stability and efficiency, state extra-budgetary social funds. It was found that the realization of the sovereign rights of the Ukrainian state in the context of globalization and European integration requires a new understanding, new approaches and new practices to solve global problems of human civilization, preserve international peace through legal principles that shape the global and regional legal space. It is proved that modern Ukraine is not yet sufficiently involved in globalization and European integration processes, and in modern relations the state's participation in these processes is carried out by the country's citizens.

Keywords: sovereignty, state sovereignty, globalization, European integration, European Union.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО; КОРПОРАТИВНЕ ПРАВОDOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.45.254362>

УДК 342

Л. В. Валуєва, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Одеська морська академія»
Кафедра загальноправових дисциплін
вул. Дідріхсона, 8, Одеса, 65029, Україна
e-mail: liud.valuieva@gmail.com

**ПОВНОВАЖЕННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ
У ЛІСОМИСЛИВСЬКІЙ ГАЛУЗІ**

У статті в межах системи органів державного управління галуззю охорони лісів, мисливського господарства та полювання проаналізовані адміністративно-правові повноваження осіб лісової охорони та егерської служби. Актуальність теми дослідження обумовлена процесами загального реформування лісомисливської галузі України; потребою в уточненні правоохоронних повноважень посадових осіб в даній галузі.

Дослідження побудовано на використанні загальнонаукових і спеціальних методів. За допомогою діалектичного методу виявлено внутрішні суперечності в діяльності правоохоронних органів лісомисливської галузі. Проаналізовано законодавство, що встановлює повноваження цих органів на предмет прогалин.

Сформульовані висновки спрямовані на їх практичне використання. Так, запропоновано визначення поняття «егер»; розділення функції господарювання та контролю лісогосподарських підприємств, які діють з метою отримання прибутку, шляхом передання функції державної лісової охорони і егерської служби від державних лісогосподарських підприємств на рівень територіальних органів Держлісагентства. Таким чином, на підприємствах Держлісагентства і у постійних лісокористувачів функціонуватиме лісова охорона та егерська служба без статусу правоохоронного органу, але з правом складання протоколів і лімітованим правом розгляду справ про адміністративні правопорушення у лісомисливській галузі.

Ключові слова: лісомисливська галузь, правоохоронна діяльність, лісова охорона, егерська служба, повноваження, посадові особи.

Постановка проблеми. Конституція України визначає, що природні ресурси в межах території України є об'єктами права власності українського народу, від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Ліси є національним багатством народу України і за своїм призначенням і місцем розташування виконують багатоманітні функції: захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, водоохоронні, естетичні та інші. Вони є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах, і не тільки. Усі ліси на території України складають лісовий фонд України і перебувають під охороною держави. Порушення законодавства у галузі мисливського господарства та полювання відповідно до закону тягне за собою відповідальність, зокрема за незаконне вирубування дерев, порушення правил полювання тощо. Посадові особи державної

лісової охорони мають право направляти у відповідні державні органи матеріали про притягнення осіб до дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності, позови до суду [1, п. 13 ст. 91]. Але у нашому законодавстві є невіршені питання щодо правового статусу посадових осіб держлісоохорони, а саме, можливості віднесення тих із них, які працюють у складі суб'єктів господарської діяльності, до правоохоронного органу, хоча вони законодавчо й визнані суб'єктами правоохоронної діяльності. Наприклад на них поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління лісовим фондом і діяльності правоохоронних органів в природоохоронній сфері досліджувались в роботах таких вчених, як: О. Сторчоус, О. Банчук, С. Тараненко, Г. Гончаренко, Г. Левіної та інших вітчизняних авторів. Однак правового регулювання адміністративних повноважень суб'єктів правоохоронної діяльності в сфері лісомисливської галузі вони торкалися недостатньо.

Метою статті є висвітлення проблем правового регулювання правоохоронної діяльності у лісомисливській галузі; з'ясування статусу суб'єктів правоохоронної діяльності, особливостей реалізації їх функцій і повноважень; встановлення напрямків реформування лісоохоронних органів та перспектив удосконалення їх діяльності. Об'єктом дослідження є правоохоронна діяльність як правовий інститут державно-владного характеру, спрямований на забезпечення правопорядку і законності у лісомисливській галузі.

Виклад основного матеріалу. Державне управління лісовою та мисливською галуззю здійснюється Державним агентством лісових ресурсів України (далі Держлісагентство), яке є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів, який реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства. Держлісагентство здійснює управління лісовим та мисливським господарством. Лісове господарювання включає: лісовідновлення і лісорозведення; ведення лісового господарства; прийняття заходів з поліпшення санітарного стану лісів; охорону і захист лісу; охорону лісу від пожеж; захист лісу від шкідників та хвороб; охорона від незаконних рубок; використання лісових ресурсів; заготівля і переробка деревини тощо. Мисливське господарювання здійснюється за напрямками: боротьба з браконьєрством; збереження і примноження мисливської фауни; відведення у приватне користування мисливських угідь; видача посвідчення мисливця і контрольної картки та ін. У складі Держлісагентства діють різні підприємства та служби. Веденням лісового і мисливського господарства, охороною і захистом лісів у складі Держлісагентства займаються Лісозахисна служба разом з Лісовою охороною лісгоспів, сумісно вони проводять різні заходи. Лісозахисна служба організована на базі семи державних спеціалізованих лісозахисних підприємств. До її завдань входять нагляд, облік шкідників і хвороб лісу, проведення лісопатологічних обстежень, призначення та проведення лісозахисних заходів, методична допомога працівникам державної лісової охорони на місцях та інше. Лісова охорона має статус правоохоронного органу. Правовий статус і повноваження державної лісової охорони передбачені статтями 89-92 Лісового кодексу України та Положенням про державну лісову охорону, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів № 976 від 16.09.2009 року [2].

Як пояснюється на сайті Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства, державна лісова охорона – це не окремий державний

орган чи підрозділ, а тільки визначений перелік посадових осіб лісового господарства, які входять до штату лісгосподарських підприємств, об'єднань, лісонасінневих інспекцій, обласних управлінь лісового та мисливського господарства Держлісагентства. Серед основних завдань держлісоохорони – здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового та мисливського законодавства, забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового та мисливського господарства, використання лісових ресурсів і мисливських тварин, організація та координація заходів із охорони державного мисливського фонду та інші [3].

Державна лісова охорона наділена правом здійснення провадження в справах про адміністративне правопорушення, що віднесені законом до їх підвідомчості, а саме адміністративні правопорушення, передбачені статтями 49, 63-70, 73, 75, 77, 188-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Від імені центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право керівник центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, його заступники, головні лісничі, старші інженери та інженери, командири авіаланок, старші льотчики-спостерігачі та льотчики-спостерігачі баз авіаційної охорони лісів, лісничі, помічники лісничих, майстри лісу [4].

Зауважимо, що органи державної лісової охорони не наділені правом проведення оперативно-розшукової діяльності, здійснення дізнання та досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень проти довкілля і не входять до переліку правоохоронних органів, які у своєму складі мають оперативні підрозділи (ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Наприклад, відповідальність за злочин, передбачений ст. 249 КК України, настає лише за умови, якщо діями винної особи заподіяно істотну шкоду. На те, що шкода є істотною, можуть вказувати, зокрема, такі факти: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено, тощо. Якщо внаслідок учинених дій істотна шкода не настала, винна особа, за наявності до того підстав, може нести відповідальність за ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП України.

У разі виявлення зазначених кримінальних правопорушень державна лісова охорона зобов'язана здійснювати повідомлення до органів Національної поліції України. Згідно законодавства приводами для внесення відомостей до ЄРДР щодо незаконного зайняття полюванням або рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом є зокрема виявлення цього виду злочину правоохоронними органами під час рейдових перевірок. Посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, посадові особи користувачів мисливських угідь, уповноважені на охорону державного мисливського фонду під час виконання службових обов'язків, а також громадські інспектори з охорони довкілля та громадські мисливські інспектори під час проведення рейдів, пов'язаних з охороною державного мисливського фонду, можуть перебувати у мисливських угіддях із зброєю (відомчою чи власною) незалежно від строків полювання за наявності у них

службового посвідчення, а для громадських інспекторів - посвідчення громадського інспектора та письмового розпорядження (наказу) на проведення рейду. Рейд очолює посадова особа центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства [5, ч. 3 ст. 39].

Отже, в складі Держлісагенства діє самостійний правоохоронний орган - державна лісова охорона, яка забезпечує схоронність та охорону лісів і наділена правозастосовною функцією, а саме здійснення провадження в справах про адміністративне правопорушення, щодо документування, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, лісова охорона не наділена функціями органу дізнання чи досудового розслідування, тому повинна невідкладно повідомляти про такі випадки відповідні державні органи.

Поряд з лісовою охороною, діє також егерська служба, яка за ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» також має бути створена власниками лісів і постійними лісокористувачами.

Поняття «егер» у нашому законодавстві на сьогодні не визначено, хоча Закон України «Про мисливське господарство та полювання» оперує такими термінами як «егер», «громадський мисливський інспектор», які можуть, на перший погляд, видатися схожими. Якщо звернутися до словників, то однотипного визначення поняття «егер» вони, на жаль, не дають. Виходячи зі змісту правового положення егерської служби, можливо прийти до висновку, що егер - це службовець лісового та мисливського господарства, який може працювати як у приватного користувача угідь, так і в державному заповіднику або заказнику і завідувати охороною тварин та стежити за полюванням на них, контролюючи цей процес.

Під мисливськими угіддями державного запасу Закон визначає мисливські угіддя, які не закріплені за певними користувачами або звільнилися за рахунок позбавлення права користування, охорона яких та регулювання чисельності тварин на яких здійснюються безпосередньо центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства.

Згідно ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» егерські служби створюються користувачами угідь з метою охорони мисливських угідь з розрахунку не менш як один егер на 5000 га лісових або 10 000 га польових чи водно-болотних мисливських угідь. За статтею 30 Закону користувачі мисливських угідь зобов'язані додержуватися встановлених правил, норм, лімітів і строків добування мисливських тварин; здійснювати охорону державного мисливського фонду, створювати егерську службу; додержуватися режиму охорони тварин, занесених до Червоної книги України і включених до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні та ін. [6, ст. 29-30].

Стаття 39 Закону «Про мисливське господарство та полювання» наділяє правами егерські служби та посадових осіб користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду (в межах, закріплених за користувачами мисливських угідь). Згідно пунктів 2-6, 8, 11 та 15 вони мають право:

2) перевіряти документи на право полювання та добування мисливських тварин в інших цілях, зупиняти транспортні (плавучі) засоби, проводити їх огляд та огляд речей, знарядь полювання, добутої продукції та інших предметів;

3) доставляти осіб, які порушують вимоги цього Закону, до органів Національної поліції, органів місцевого самоврядування;

4) вилучати в осіб, які порушують правила полювання, знаряддя добування тварин, транспортні (плавучі) засоби, обладнання і предмети, що були знаряддям

порушень, незаконно добутих тварин та іншу продукцію полювання, а також відповідні документи;

5) проводити фотографування, звукозапис, кіно- та відеозйомку як додаткові заходи для запобігання та розкриття порушень правил полювання та інших вимог, установлених цим Законом;

б) складати протоколи про порушення правил полювання, інших встановлених цим Законом вимог [5, ст. 39].

Як бачимо з переліку, Закон наділяє егерські служби та посадових осіб користувачів мисливських угідь досить широкими правами, зокрема це право застосування заходів забезпечення притягнення до відповідальності - доставка осіб до органів Національної поліції і місцевого самоврядування, вилучення у них знаряддя добування тварин, транспортні (плавучі) засоби...

Повноваження егерів та посадових осіб користувачів мисливських угідь щодо складання адміністративних протоколів передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення [4, ст. 255].

Згідно п. 20 ст. 255 КУпАП у справах про адміністративні правопорушення протоколи мають право складати: егері та посадові особи користувачів мисливських угідь, уповноважені на охорону державного мисливського фонду за ст. ст. 65, 65-1, 66, 72, 73, 77, 77-1, ч. 1 і 3 ст. 85 КУпАП.

Звернемо увагу на назви цих статей у КУпАП. Ст. 65. Незаконна рубка, пошкодження та знищення лісових культур. Ст. 65-1. Знищення або пошкодження позахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень. Ст. 66. Знищення або пошкодження підросту в лісах. Ст. 72. Пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами і сміттям. Ст. 73. Засмічення лісів відходами. Ст. 77. Порушення вимог пожежної безпеки в лісах. Ст. 77-1. Самовільне випалювання рослинності або її залишків. Ст. 85. Порушення правил користування тваринним світом і порушення правил рибальства (ч. 1 і 3 ст. 85).

Цікаво те, що ст. 255 КУпАП не уповноважує егерів складати протоколи за ч. 2 ст. 85 – грубе порушення правил полювання. Натомість це мають право робити органи мисливського господарства (ч. 2 і ч. 5 ст. 85, ст. ст. 85і, 88і, 90). Але, повсякдень на практиці охорону угідь та боротьбу з браконьєрством здійснює саме егерська служба органів мисливського господарства. А отже, виявивши таке правопорушення, егер повинен задля фіксації в протоколі грубого порушення правил полювання оповістити посадову особу органу мисливського господарства, яка має виїхати на місце скоєння правопорушення, щоб скласти протокол. У цьому випадку не зрозуміла логіка законодавця, який уповноважує егерів зупиняти, перевіряти, вести фотофіксацію, затримувати транспорт і доставляти правопорушників у поліцію для притягнення до відповідальності, вилучати зброю і документи, складати протоколи щодо вищезазначених правопорушень, а складати протокол про грубе порушення правил полювання він самостійно вже не уповноважений.

В додаток зауважимо, що у нашому законодавстві існують й інші невирішені питання щодо правового статусу посадових осіб держлісоохорони. Справа у тому, що ці посадові особи діють у складі госпрозрахункових підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства. А посадова особа, яка не є представником органу влади і діє від імені держави, перебуваючи у штаті господарюючих підприємств Держлісагентства, не може бути

насправді незалежною від цього підприємства, виконуючи свої правоохоронні функції. Постає питання щодо можливості віднесення посадових осіб лісоохорони, які працюють у складі суб'єктів господарської діяльності, до правоохоронного органу, хоча вони й визнані суб'єктами, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (пп. «е» п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону).

Отже, лісове господарство критикують переважно за відсутність чіткого розподілу функцій та звинувачують Держлісагентство, що лісгоспи поєднують функції господарювання та контролю. Тому від галузі надходять пропозиції передати функції державної лісової охорони від державних лісгосподарських підприємств на рівень територіальних органів Держлісагентства, натомість на підприємствах лісового господарства системи Держлісагентства і постійних лісокористувачів функціонуватиме лісова охорона без статусу правоохоронного органу, але з правом складання протоколів та лімітованим правом розгляду справ про адміністративні правопорушення, про правопорушення у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів. У своєму інтерв'ю «Голосу України» заступник глави Держлісагентства Володимир Бондар сказав, що Держлісагентство не має наміру забрати функцію контролю за додержанням вимог природоохоронного законодавства у Держекоінспекції, вони як здійснювали нагляд та контроль за всіма постійними лісокористувачами та власниками лісів, так і будуть це робити й в подальшому. Ми говоримо про здійснення відомчого контролю [6].

Перебування посадових осіб лісоохорони у трудових відносинах із лісгосподарськими підприємствами галузі та отримання заробітної плати з рахунків цих підприємств (тобто з їх госпрозрахункової діяльності) породжує ризики конфлікту інтересів, пов'язаних з незалежністю та неупередженістю працівника лісгосподарського підприємства як представника держави і як правоохоронного органу. Тобто йдеться про поєднання взаємовиключних функцій, як-от здійснення охорони лісів і державного контролю за додержанням вимог лісового та мисливського законодавства та ведення лісгосподарської діяльності з метою отримання прибутку. Це несумісні функції.

З такими висновками управлінців згодна і Г. Левіна, зауваживши на цьому у своїй електронній книзі «Аналіз державного управління та фінансування у лісовій галузі України: організаційно-правові аспекти». Причому на рівні Держлісагентства теж існує розуміння, що в такій ситуації виникає конфлікт інтересів, який полягає в поєднанні господарських та контрольних функцій такими представниками держлісоохорони, як посадові особи державних лісгосподарських підприємств системи Держлісагентства.

З огляду на це Держлісагентство пропонує: а) передати функції держлісоохорони від державних лісгосподарських підприємств на рівень територіальних органів Держлісагентства; б) на підприємствах лісового господарства системи Держлісагентства та інших постійних лісокористувачів залишити функціонування лісової охорони без статусу правоохоронного органу, але з правом складання протоколів та лімітованим правом розгляду справ про адміністративні правопорушення, про правопорушення у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів (що, на переконання Держлісагентства, не призведе до перетинання повноважень із Державною екологічною інспекцією, оскільки, на думку агентства, мова йтиме про відомчий контроль) [7, с. 37-38].

Крім перерахованих вище проблем, треба зізнатися в тому, що загальний стан галузі потребує цілісного реформування і планомірних покращень. Голова

Держлісагентства, обговорюючи на колегії результати роботи лісової галузі у I півріччі 2020 року, зауважив на тому, що мисливське господарство залишається збитковою галуззю. Він звернув увагу на недостатню кількість галузевих спеціалістів, їх низький фаховий рівень як у мисливських організаціях і підприємствах, так і в органах державного управління та контролю у зв'язку із відсутністю підготовки дипломованих спеціалістів мисливської галузі, системи підготовки та підвищення кваліфікації егерів, мисливствознавців та інших спеціалістів цього напрямку закладами вищої освіти, а також із ліквідацією державного замовлення на таку підготовку.

Під час колегії було зазначено, що для забезпечення розв'язання низки проблем і поліпшення виконання повноважень Держлісагентства необхідне реформування галузі мисливського господарства та полювання за багатьма напрямками. Це створення чіткої структури управління та контролю за мисливським господарством від місцевого, регіонального рівня до державної служби управління та контролю за охороною та використанням державного мисливського фонду в центральному органі виконавчої влади. Це підготовка, внесення та прийняття законодавчих змін, що регулюють відносини та встановлюють відповідальність у сфері охорони та використання об'єктів тваринного світу та середовища їх існування. Зокрема, з метою посилення державного контролю за виконанням вимог чинного законодавства, норм і правил щодо збереження диких тварин та середовища їх існування, посилення відповідальності за їх порушення як громадянами, так і підприємствами; створення служби охорони державного мисливського фонду, яка включала б в себе державних районних мисливствознавців. Завданням цієї служби має бути усунення головних негативних факторів, що перешкоджають швидкому росту чисельності мисливських тварин – надмірної чисельності хижих тварин і браконьєрства [8].

Висновки і пропозиції. За результатами огляду теми дослідження та аналізу деяких її окремих питань зроблено: визначення поняття «егер», в якому окреслено його функціональне призначення; висновки про необхідність надати егерям користувачів мисливських угідь повноваження на складання адміністративних протоколів про грубе порушення правил полювання, спростивши тим самим можливість фіксації дійсно небезпечних правопорушень; розділити функції господарювання та контролю лісогосподарських підприємств, які діють з метою отримання прибутку, шляхом передання функції державної лісової охорони і егерської служби від державних лісогосподарських підприємств на рівень територіальних органів Держлісагентства.

Звернено увагу на пропозиції керівництва галузі щодо: створення чіткої структури управління та контролю за мисливським господарством від місцевого, регіонального рівня до державної служби управління та контролю за охороною та використанням державного мисливського фонду в центральному органі виконавчої влади; щодо створення служби охорони державного мисливського фонду, яка включала б в себе державних районних мисливствознавців; щодо підготовки достатньої кількості галузевих спеціалістів тощо. Дані питання можуть бути предметом подальших наукових оцінок та аналізу з метою поліпшення природоохоронних правовідносин у лісомисливській галузі.

Список використаної літератури

1. Лісовий кодекс України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3852-XII. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 13.03.2022).
2. Про затвердження Положення про державну лісову охорону. Постанова Кабінету Міністрів України № 976-2009п від 16.09.2009 року. Дата оновлення: 10.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2022).
3. Лісова охорона: права, обов'язки та відповідальність. URL: <https://lisvolyn.gov.ua/?p=15739> (дата звернення: 13.03.2022).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 року № 80732-X. Дата оновлення: 11.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 04.03.2022).
5. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1478-III. Дата оновлення: 10.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> (дата звернення: 13.03.2022).
6. Лісовій галузі надзвичайно важливо оновити законодавство: новини від 13.03.2019 р. Веб-сайт Коростенського лісомисливського господарства. URL: https://korostenlis.com.ua/no_cache/novini/novina/article/lisovii-galuzi-nadzvichaino-vazhливо-onoviti-zakonodavstvo.html (дата звернення: 10.03.2022).
7. Левіна Г. Аналіз державного управління та фінансування у лісовій галузі України: організаційно-правові аспекти. WWF - Україна. 2020. 80 с. URL: <https://wwf.ua/stay-tuned/reports-research/?420591/forest-law-report> (дата звернення: 10.03.2022).
8. На колегії Держлісагентства обговорили результати роботи лісової галузі у I півріччі 2020 року. URL: <https://forest.gov.ua/news/na-kolegiyi-derzhlisagentstva-obgovorili-rezultati-roboti-lisovoyi-galuzi-u-i-pivrichchi-2020-roku> (дата звернення: 04.03.2022).

References

1. Forest Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 21, 1994, № 3852-XII. Date of update: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (access date: 13.03.2022) [in Ukrainian].
2. On approval of the Regulation on state forest protection. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 976-2009 dated 16.09.2009. Date of update: 10.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF#Text> (access date: 13.03.2022) [in Ukrainian].
3. Forest protection: rights, duties, and responsibilities. URL: <https://lisvolyn.gov.ua/?p=15739> (access date: 13.03.2022) [in Ukrainian].
4. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of Ukraine of December 7, 1984, № 80732-X. Date of update: 11.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (access date: 04.03.2022) [in Ukrainian].
5. On hunting and hunting: Law of Ukraine of February 22, 2000 1478-III. Date of renovation: 10.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> (access date: 13.03.2022) [in Ukrainian].
6. It is extremely important for the forest industry to update the legislation: news from March 13, 2019. Website of Korosten forestry and hunting. URL: https://korostenlis.com.ua/no_cache/novini/novina/article/lisovii-galuzi-nadzvichaino-vazhливо-onoviti-zakonodavstvo.html (access date: 10.03.2022) [in Ukrainian].
7. Levina H. (2020). Analysis of public administration and financing in the forest sector of Ukraine: organizational and legal aspects. WWF - Ukraine. 80 p. URL: <https://wwf.ua/stay-tuned/reports-research/?420591/forest-law-report> (access date: 10.03.2022) [in Ukrainian].
8. The board of the State Forestry Agency discussed the results of the forest industry in the first half of 2020. URL: <https://forest.gov.ua/news/na-kolegiyi-derzhlisagentstva-obgovorili-rezultati-roboti-lisovoyi-galuzi-u-i-pivrichchi-2020-roku> (access date: 04.03.2022) [in Ukrainian].

Стаття надійшла 14.03.2022 р.

L. V. Valuieva, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
National University “Odessa Maritime Academy”
the Department of General Law Disciplines
Didrihson Street, 8, Odessa, 65029, Ukraine
e-mail: liud.valuieva@gmail.com

POWERS OF LAW ENFORCEMENT AGENTS IN THE FOREST- HUNTING SPHERE

Summary

The article analyzes the administrative and legal powers and the place of forest protection and hunting service in the system of public administration in the field of forest protection and hunting. The actuality of the research topic is due to the processes of a general reform of the forestry industry of Ukraine; the need to clarify the law enforcement authority of officials in this area.

The purpose of the study - is to highlight the problems of law enforcement in the forestry industry; clarification the powers of law enforcement agencies, areas of reform of forestry law enforcement agencies, and prospects for improving their activities. The object of the study is the legal regulation of protection activities aimed at ensuring law and order in the forestry industry.

The research is based on the use of general scientific and special methods. Using the dialectical method, internal contradictions in the activities of law enforcement agencies of the forestry industry were revealed. Legislation establishing the powers of these bodies for gaps is analyzed.

The formulated conclusions are aimed at their practical use. Thus, the definition of the term “hunter” is proposed; separation of the function of management and control of forestry enterprises operating for profit by transferring the function of state forest protection and hunting service from state forestry enterprises to the level of territorial bodies of the State Forest Agency. Thus, the State Forestry Agency and permanent forest users will have forest guards and a hunting service without the status of a law enforcement body, but with the right to draw up protocols and a limited right to consider cases of administrative offenses in the forestry sphere.

Keywords: forestry industry, law enforcement, forest protection, hunting service, powers, officials.

К. О. Ісаєва, аспірантка

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра цивільного права № 1

вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024, Україна

e-mail: k.o.isayeva@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2149-249X

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Корпоративні правовідносини можуть припинятися за волею учасника або поза нею. Оскільки українське корпоративне законодавство останніми роками оновлювалося й зазнавало суттєвих змін, з'явилася необхідність у переосмисленні правового механізму окремих підстав припинення корпоративних правовідносин поза волею учасника. У цій статті розглянуто проблематику виключення учасника господарського товариства, визначено прогалини та неточності в правовому регулюванні цього питання в чинному законодавстві України.

Досліджено три підстави виключення учасника корпоративних правовідносин, які застосовуються в національному та зарубіжному законодавстві. Аналізуючи теоретичні та практичні аспекти виключення учасника через систематичне невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків або перешкодження своїми діями цілям товариства, яке до 2018 р. передбачалося у ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» для товариств з обмеженою відповідальністю, було розглянуто досвід іноземних країн щодо впровадження подібної норми, а також рішення Верховного Суду щодо оскарження рішень загальних зборів про виключення. Оскільки попередній варіант застосування цієї підстави виключення передбачав прийняття рішення про виключення загальними зборами та використання виключно оціночних понять, було зроблено висновок про доцільність передбачення в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» можливості ініціювання виключення за позовом учасника в судовому порядку, а не за рішенням загальних зборів товариства через систематичне невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків або перешкодження своїми діями цілям товариства. Розглядаючи питання виключення померлого учасника з товариства з обмеженою відповідальністю, зроблено висновок про неправильність застосування терміна «виключення» щодо померлого учасника, оскільки фактично йдеться про вибуття померлого учасника і виключення відомостей про нього з державного реєстру. Відтак відповідне формулювання підлягає корегуванню задля уникнення підміни понять у чинному законодавстві.

Сформовано позицію стосовно шляхів вирішення актуальних проблем, які виникають щодо виключення учасника товариства з різних підстав.

Ключові слова: припинення, корпоративні правовідносини, виключення учасника, вибуття.

Постановка проблеми. Припинення корпоративних правовідносин поза волею їх учасника може відбуватися з декількох підстав. Однією з найбільш поширених із них є виключення учасника з товариства. В сучасному українському законодавстві не завжди правильно та зрозуміло застосовано термін «виключення» учасника через фактичну заміну ним поняття «вибуття» померлого учасника. Зважаючи на це, важливо визначити підстави, механізм та особливості виключення учасника з господарського товариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виключення учасника господарського товариства опікувалися достатньо багато вчених, серед яких І. Спасибо-Фатеева, А. Смітюх, О. Климчук, Т. Христюк, О. Кібенко, С. Кравченко, В. Кравчук, С. Могілевський, Т. Шемета, Ф. Ханієва, О. Зозуляк. У працях зазначених вчених у тій чи іншій мірі приділяється увага питанням виключення учасника з товариства. Між тим окремі підстави виключення та вибуття учасника товариства потребують детального вивчення.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом відбулися суттєві зміни в законодавстві про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, зокрема щодо підстав для прийняття рішення про виключення учасника господарського товариства. І хоча їх коло значно зменшилося, ті підстави, які слугували виключенню учасника з товариства раніше, продовжують викликати питання при вирішенні судами спорів. Зокрема, залишається невирішеною необхідність наявності в чинному законодавстві норми про виключення учасника господарського товариства, який систематично не виконує або неналежним чином виконує свої обов'язки щодо товариства, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства.

Метою цієї статті є розкриття підстав, умов та механізму припинення корпоративних праввідносин шляхом виключення їх учасника з господарського товариства.

Вклад основного матеріалу. Виключення учасника з господарського товариства наразі врегульоване ст. 100 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), законами України «Про господарські товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Відповідно до ч. 2 ст. 100 ЦК України учасник товариства у випадках та в порядку, встановлених законом, може бути виключений із товариства. Отже, ця норма носить відсилочний характер і адресує регулювання підстав та порядок виключення учасника іншим актам законодавства. Наразі таких підстав у законодавстві передбачено три.

Перша підстава для виключення учасника господарського товариства – це систематичне невиконання чи неналежне виконання учасником своїх обов'язків або перешкоджання його діями досягненню цілей товариства. Між тим така підстава передбачена натепер тільки для повних товариств (ст. 72 Закону України «Про господарські товариства»). Аналогічна норма щодо повних товариств міститься в ст. 128 ЦК України. До 2018 р., тобто до моменту прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», така можливість також передбачалася і для товариств з обмеженою відповідальністю (ст. 64 Закону України «Про господарські товариства»¹). Подібної норми Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» наразі не містить.

Між тим ця підстава для виключення учасника з товариства є нормальною практикою для багатьох країн. Наприклад, така можливість передбачена ст. 22 Закону Республіки Вірменія «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [1], ст. 2:236 Цивільного кодексу Нідерландів [2], ст. 640 Комерційного кодексу Туреччини [3], ст. 167 Комерційного кодексу Естонії [4], ст. 149 Комерційного кодексу Словаччини [5], ст. 266 Кодексу комерційних компаній Польщі [6] тощо.

¹ Втратила чинність 17.06.2018 року на підставі Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII від 06.02.2018.

Принагідно слід зазначити, що в тих країнах, де закон допускає виключення учасника господарського товариства через дії, які спрямовані на шкоду товариства, таке виключення передбачається переважно за рішенням суду, в той час як в Україні виключення учасника передбачалося за рішенням загальних зборів товариства [7, с. 93].

Про те, що прийняття рішення про виключення учасника входить до компетенції саме загальних зборів товариства, а не суду, неодноразово зазначалося в судовій практиці, зокрема, в постановках Верховного Суду від 18.04.2018 р. у справі № 922/1590/17 [8], від 18.06.2020 р. у справі № 922/1393/19 [9] тощо.

Оскільки під час дії ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» виключення учасника належало саме до компетенції загальних зборів, а поняття систематичного невиконання або неналежного виконання обов'язків не були конкретизовані, такі рішення загальних зборів практично завжди оспорювалися в судовому порядку і викликали суттєві труднощі при трактуванні підстав для прийняття цих рішень загальних зборів.

Тож видалення цієї норми з корпоративного законодавства України завершило цілий етап в судовій практиці, на якому суди зазнавали істотних складнощів при виявленні сутності поняття обов'язків учасника та їх систематичного невиконання ним. Найчастіше підставою для виключення учасника ставало ігнорування загальних зборів. Водночас Вищий господарський суд України неодноразово зазначав, що участь у загальних зборах учасників товариства є правом, а не обов'язком учасника [10].

Стаття 64 Закону України «Про господарські товариства» піддавалася критиці через її доступність до зловживань з боку інших учасників, які володіли більш ніж 50% голосів, оскільки вони мали можливість прийняти рішення про виключення учасника і неправомірно витісняли їх, що нерідко використовувалося для рейдерства [11, с. 162].

Зі зникненням цієї норми (відсутність подібної підстави виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») не зникла сама проблема. Адже дійсність доводить затребуваність дечого подібного задля виключення учасника з цих товариств, якщо він вчиняє дії на шкоду товариству.

Видається, що наявність у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» норми, що повністю повторює ст. 64 Закону України «Про господарські товариства», не є обґрунтованою, зважаючи на те, що при наявності оціночних понять рішення про виключення приймали самі учасники товариства. Утім, вважаємо за доцільне передбачити в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» можливість виключення учасника через систематичне невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків або перешкоджання своїми діями цілям товариства за позовом учасника в судовому порядку, що дозволить уникнути зловживання і забезпечити можливість захисту своїх прав та інтересів учасником, щодо якого розглядається питання про виключення.

Іншим шляхом вирішення проблеми щодо необхідності в законодавстві про товариства з обмеженою відповідальністю аналогу ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» може стати передбачення подібної підстави для виключення учасника в статуті товариства.

Диспозитивність чинного корпоративного законодавства наштовхує на думку, що зазначення в статуті товариства з обмеженою відповідальністю подібної

підстави виключення учасника в порядку та на умовах, визначених статутом, є правомірним [12, с. 99]. Ця позиція ґрунтується на положенні ч. 6 ст. 11 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» про те, що статут товариства може містити інші відомості, що не суперечать закону, а також на можливості державної реєстрації змін до відомостей про склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю на підставі рішення загальних зборів учасників товариства про виключення учасника (п. «б» ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»).

Цю позицію не можна цілком підтримати, оскільки учасник товариства може бути виключений лише у випадках та в порядку, встановлених законом (ст. 100 ЦК України). Статутом товариства регулюється порядок, а не підстави прийняття такого рішення [7, с. 92].

Верховний Суд у постанові від 16.01.2020 р. у справі № 905/859/19 дійшов висновку, що Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачає лише дві підстави виключення учасника з товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю: невнесення ним вкладу, а також смерть учасника, якщо його спадкоємці не звернулися до товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю із заявою про вступ [13].

Таким чином, ані чинне законодавство, ані судова практика не надають розширювального тлумачення норми ст. 100 ЦК України і не передбачають можливості включення аналогу норми ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» у старій редакції до статуту товариства.

Тож проблема щодо необхідності в законодавстві положення про виключення учасника, який систематично не виконує або неналежно виконує обов'язки або перешкоджає своїми діями цілям товариства, може бути вирішена шляхом повернення до українського корпоративного законодавства норми про інші підстави виключення учасника з товариства або можливості передбачення такої підстави для виключення учасника товариства в статуті товариства.

Друга підстава припинення корпоративних правовідносин – смерть фізичної особи – учасника в разі, якщо його спадкоємці не звернулися до товариства з заявою про вступ до нього (ч. 2 ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») і якщо частка такого учасника в статутному капіталі товариства становила менше 50%. Якщо частка померлого становить більше 50%, товариство може вирішувати питання про ліквідацію товариства.

До такого законодавчого положення слід поставитися критично, оскільки воно містить численні протиріччя.

По-перше, саме формулювання підстав виключення померлого учасника з товариства з обмеженою відповідальністю є некоректним, зважаючи на те, що в разі смерті учасника товариства йдеться про вибуття з товариства з обмеженою відповідальністю, а не про його виключення. Слово «виключення», яке міститься в ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» означає примусову дію щодо існуючої правоздатної особи.

Відповідно до постанови Верховного Суду від 18.04.2018 р. у справі № 922/1590/17 виключення є санкцією за невиконання корпоративних обов'язків перед товариством [8]. Померла особа не може розглядатися як суб'єкт цивільних правовідносин [7, с. 95], а отже, щодо неї не можуть застосовуватися санкції за невиконання корпоративних обов'язків перед товариством. Померла особа учасником товариства вже не є через сам факт її смерті [14].

Таким чином, логічним є замінити термін «виключення» на «вибуття» померлої особи та виключення відомостей про неї як про учасника товариства з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

По-друге, ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не передбачено можливість автоматичного вибуття померлої особи з товариства. Увесь проміжок часу від моменту смерті до прийняття спадщини або до прийняття рішення про виключення учасника в разі, якщо спадкоємці не здійснили дій щодо прийняття спадщини, померлий вважається повноцінним учасником товариства, у зв'язку з чим ускладнюється прийняття рішень іншими учасниками товариства в цей час. Без нього не завжди можливо зібрати кворум для прийняття життєво важливих рішень для діяльності товариства в цей період.

Наразі законодавством не передбачено можливостей вирішення цієї проблеми, що тягне за собою повне блокування роботи товариства на період від моменту смерті учасника до вступу спадкоємця або виключення померлого учасника після спливу одного року з дня закінчення строку для прийняття спадщини.

Вважаємо за доцільне передбачити в ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» автоматичне вибуття померлого зі складу учасників товариства та проведення загальних зборів і прийняття рішень без урахування його голосів з обмеженою можливістю реорганізації та/або ліквідації товариства до моменту вступу спадкоємців або спливу року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, якщо спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства.

Третя підстава для виключення учасника товариства – невнесення ним вкладу до статутного капіталу товариства в розмірі і строки, визначені законом та статутом (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

Із прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» законодавець вирішив існуючу проблему з недосягненням кворуму серед учасників і визначив, що голоси, що припадають на частку учасника, який має заборгованість перед товариством, не враховуються при визначенні результатів голосування для прийняття рішення про виключення учасника, який має заборгованість із внесення вкладу до статутного капіталу товариства. Присутність учасника, щодо якого приймають рішення про виключення, не є в цьому випадку обов'язковою [15, с. 110]. Ця підстава виключення учасника з товариства розглядається, як і перша, як санкція за порушення учасником зобов'язань перед товариством, яка має накладатися саме загальними зборами, а не судом [16].

Утім, учасник, якого виключили з товариства, має можливість у разі незгоди з рішенням загальних зборів про його виключення оскаржити його в судовому порядку.

Висновки і пропозиції. Таким чином, наразі чинним законодавством для повних товариств визначено три підстави для виключення учасника, а для товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю їх передбачено дві.

У ході дослідження було виявлено проблематику виключення учасника господарського товариства через систематичне невиконання або неналежне виконання обов'язків учасника, а також перешкоджання своїми діями цілям товариства. Вважаємо, що чинне законодавство про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю потребує зміни щодо цієї підстави виключення учасника шляхом передбачення можливості виключення такого учасника в статуті або в судовому порядку. Наразі законодавство не надає можливості передбачити в статуті таку можливість, оскільки підстави для виключення учасника є вичерпними.

Зроблено висновки про те, що термін «виключення» щодо померлого учасника є неправильним і потребує корегування, адже фактично йдеться про вибуття померлого учасника і виключення відомостей про нього з державного реєстру.

Оскільки виключення передбачає санкцію за неналежне виконання обов'язків перед товариством, запропоновано замінити термін «виключення» на «вибуття».

Список використаної літератури

1. Об обществах с ограниченной ответственностью : Закон Республики Армения от 21 ноября 2001 г. № ЗР-252. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1298&lang=rus>.
2. Civil Code of the Netherlands = Цивільний кодекс Нідерландів. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>.
3. Türk Ticaret Kanunu = Комерційний кодекс Туреччини. URL: https://www.uaipit.com/uploads/legislacion/files/1424427391_11_TUR.pdf.
4. Commercial Code of Estonia = Комерційний кодекс Естонії. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522062017003/consolide>.
5. Commercial Code of Slovakia = Комерційний кодекс Словаччини. URL: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2013/SOC038/um/Obchodny_zakonnik_513_1991_v_anglickom_jazyku.pdf.
6. The Commercial Companies Code of Poland = Кодекс комерційних компаній Польщі. URL: <https://supertrans2014.files.wordpress.com/2014/06/the-commercial-companies-code.pdf>.
7. Смітюх А. В. Підстави та порядок виключення учасника з товариств з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правовий аспект. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 90–97.
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18.04.2018 у справі № 922/1590/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73600798>.
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18.06.2020 у справі № 922/1393/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89957289>.
10. Постанова Вищого господарського суду України від 20.04.2017 у справі № 908/1223/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66138751>.
11. Шемета Т. М. Перехід частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». Вінниця, 2020. 207 с.
12. Зозуляк О. І. Виключення учасника з ТОВ: окремі аспекти правового регулювання. *Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу* : зб. наук. пр. за матеріалами XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (27–28 верес. 2019 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України ; за ред. В. В. Луця. Івано-Франківськ,

2019. С. 95–102.
13. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16.01.2020 у справі № 905/859/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86961698>.
 14. Спасибо-Фатеєва І. В. Права на частку в статутному капіталі у складі спадщини. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10042/2/Spasibo-Fateyeva.pdf>.
 15. Ханієва Ф. М. Правочини з внесення вкладів до господарського товариства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2020. 242 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Xanieva/d_Xanieva.pdf.
 16. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18.06.2020 у справі № 909/61/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89957308>.

References

1. On limited liability companies: Law of the Republic of Armenia dated November 21, 2001, № 3P-252. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1298&lang=rus> [in Russian].
2. Civil Code of the Netherlands. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>.
3. Türk Ticaret Kanunu. URL: https://www.uaipit.com/uploads/legislacion/files/1424427391_11_TUR.pdf.
4. Commercial Code of Estonia. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522062017003/consolide>.
5. Commercial Code of Slovakia. URL: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2013/SOC038/um/Obchodny_zakonnik_513_1991_v_anglickom_jazyku.pdf.
6. The Commercial Companies Code of Poland. URL: <https://supertrans2014.files.wordpress.com/2014/06/the-commercial-companies-code.pdf>.
7. Smityukh, A. V. (2020). Provided the order of inclusion of a participant in a partnership with a fringed partnership: legal-legal aspect. *Constitutional State*, 37, 90–97 [in Ukrainian].
8. Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation of April 18, 2018 in the case № 922/1590/17. *Unified State Register of Judicial Decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73600798> [in Ukrainian].
9. Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation of June 18, 2020 in the case № 922/1393/19. *Unified State Register of Judicial Decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89957289> [in Ukrainian].
10. Resolution of the Supreme Economic Court of Ukraine of April 20, 2017 in the case № 908/1223/16. *Unified State Register of Judicial Decisions*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66138751> [in Ukrainian].
11. Shemeta, T. M. (2020). Transfer of a participant's share in the authorized capital of a limited liability company and an additional liability company. PhD thesis. Vinnytsia. [in Ukrainian].
12. Zozulyak, O. I. (2019). Exclusion of a participant from a limited liability company: some aspects of legal regulation. *Legal protection of corporate rights under the laws of Ukraine and the European Union*: coll. science etc. on the basis of XVII International scientific-practical conference. Ivano-Frankivsk. 95–102 [in Ukrainian].
13. Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation of January 16, 2020 in the case № 905/859/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86961698> [in Ukrainian].
14. Spasibo-Fateyeva, I. V. The right to a share in the authorized capital of the inheritance. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10042/2/Spasibo-Fateyeva.pdf> [in Ukrainian].
15. Khanieva, F. M. (2020). Deeds to make contributions to the company. Candidate's thesis. Kharkiv. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Xanieva/d_Xanieva.pdf [in Ukrainian].
16. Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Commer-

cial Court of Cassation of June 18, 2020 in the case № 909/61/19. *Unified State Register of Judicial Decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89957308> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 18.02.2022 р.

K. O. Isayeva, Postgraduate Student
Yaroslav Mudryi National Law University
the Department of Civil Law № 1
Pushkinska Street, 77, Kharkiv, 61024, Ukraine
e-mail: k.o.isayeva@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2149-249X

PROBLEM OF EXCLUDING A PARTICIPANT OF A BUSINESS COMPANY

Summary

Corporate legal relations may be terminated voluntarily or non-voluntarily. Since Ukrainian corporate law has been significantly amended recently, there has emerged the need to re-think the legal mechanism of the grounds for terminating corporate legal relations non-voluntarily for a member. This research considers the problem of exclusion of a member of a business company, identifies gaps and inaccuracies in the legal regulation of this issue in the current legislation of Ukraine.

The study considers three reasons for expelling a member of corporate legal relations, which are applied in the national and foreign legislation. While analyzing the theoretical and practical aspects of the exclusion of a participant due to systematic non-fulfillment or improper fulfillment of his duties or obstruction by his actions of the goals of the society, which until 2018 was provided for in Art. 64 of the Law of Ukraine “On Business Companies” for limited liability companies, the experience of foreign countries in implementing such a rule was considered, as well as the decision of the Supreme Court to appeal the decisions of the general meeting on exclusion. Since the previous version of these expulsion grounds implied the relevant decision to be passed by the general meeting and the application of judgments only, the conclusion was made on the need to provide in the Law of Ukraine on Limited and Additional Liability Companies for the possibility of initiating the expulsion under the legal action brought by the entity member, and not under the decision of the entity general meeting due to the systematic non-performance or underperformance of their obligations or their interference in the entity pursuing its goals.

Considering the issue of expelling a deceased member of a limited liability company, the conclusion was made on the inappropriateness of applying the term of expulsion to a deceased member, since the point is in excluding the deceased member and the data on him/her from the public register. Hence, respective rewording is required in the existing legislation to avoid any misrepresentations.

The position was established on the ways of solving the topical issues, emerging while expelling a member of an entity based on different grounds.

Keywords: termination, corporate legal relations, expulsion, expelling a member, exclusion.

АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.45.254364>

УДК 349.41

V. M. Masin, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of the Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: vmmasin@gmail.com

O. H. Khrishcheva, Student PhD
Odesa I. I. Mechnikov National University
Economics and Law Faculty
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: Neykova@i.ua

PROSPECTS FOR MODERNIZATION OF THE AGRICULTURAL ADVISORY SYSTEM AS A TOOL FOR ENSURING DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COOPERATION IN UKRAINE

The article is devoted to the study of problems and development prospects of the agricultural advisory system in Ukraine. The relevance of the chosen topic is determined by the fact that today in Ukraine agricultural advisory as a consulting system has not been properly developed and remains out of the state's attention, needs modernization and increasing the efficiency in order to further ensure the development of agricultural cooperation in Ukraine.

Despite the provisions of the State Target Program for the Development of the Agricultural Sector for the Period until 2022 and the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the number of agricultural advisory services in Ukraine remains small, majority of the agricultural advisory services are located in administrative centers, while agricultural producers are located in rural areas, the level of financial support from the state and local authorities is too small for successful development.

This article highlights proposals for modernizing the agricultural advisory system. The introduction of a hierarchical three-level system of the agricultural advisory services is proposed. The article stressed the need to review the principle of financing the advisory activities and to introduce web-platforms of the digital advisory in Ukraine, which will help to reduce the barriers to access of agricultural producers to information and consulting service of advisory services.

Keywords: advisory, agricultural advisory services, agricultural cooperation, cooperatives, agriculture.

Problem statement. At the present stage the international community, represented by the United Nations General Assembly, considers cooperatives as one of the most important factors in economic and social development and poverty eradication.

A new version of the Law of Ukraine «On agricultural cooperation» was adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on 21 July 2020. The new version was developed

taking into account the positive experience of developed countries and focused on ensuring the development of agricultural cooperatives.

According to government statistics as at 1 December 2021 29 274 cooperatives was registered in Ukraine (the number has been increased by 724 units compared with 2020) [1].

In total, 1003 agricultural production cooperatives (the number has been increased by 1 unit compared with 2020 rates) and 1282 agricultural service cooperatives (the number has been decreased by 1 unit compared with 2020 rates) are registered in Ukraine [1].

These statistics indicate that despite some modernization of Ukrainian legislation, the development of agricultural cooperatives continues to be restrained and operates on the model of «dynamics-decline-dynamics-decline ...».

Unfortunately, in the present circumstances the process of developing effective tools to support agricultural cooperatives, which are involved in the production of low-profit and labor-intensive products, is moving at a slow pace.

Nevertheless, the modern agricultural structure is characterized by an increase in the land concentration of the agricultural holdings that specialize in growing highly profitable and monocultures mainly grain and oil groups [2, c. 24].

In our opinion, the stagnation of the agricultural cooperation is conditioned, in particular, by the imbalance of forms and methods of the state support of the agricultural sector of economy in Ukraine, lack of financial assistance from the state, only partial implementation of programs and concepts aimed at developing of the agricultural cooperatives, low level of cooperative education of Ukrainians and an unstructured system of the agricultural advisory services, the main purpose of which should be increasing of the level of knowledge and improving practical skills of the profitable farming among the population of Ukraine.

The third part of article 32 of the Law of Ukraine «On agricultural cooperation» in the new version establishes that the state encourages the preparation of highly qualified personnel for the system of agricultural cooperation, the development of a network of cooperative education, research on agricultural cooperation [3].

But in doing so according to the information from the register of the agricultural advisory services, that is posted on the official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, as at 03 November 2021 41 agricultural advisory services were registered in Ukraine, of which only 40 have valid certificates [4]. Besides the advisory services, as at 19 January 2022 691 advisors and expert advisors were registered [5].

Given the above rates it can be noted that nowadays the agricultural advisory as a consulting system has not been properly developed in Ukraine and remains out of the state's attention, needs modernization and increasing the efficiency, that determines the relevance of the chosen research topic.

Analysis of recent research and publications. A significant contribution to the study of various aspects of the agricultural advisory activity in Ukraine and around the world was made by R. K. Korinets, O. D. Hudzinsky, M. F. Bezkrivny, M. F. Kropyvko, O. M. Borodin, L. S. Taranenko, O. V. Smigunova, L. V. Yarema and others.

At the same time, the proposed topic is not enough developed in the modern science of land and agricultural law, because the issue of the development and effective functioning of the agricultural advisory system in Ukraine is still unresolved, that also significantly hinder the development of agricultural cooperation in Ukraine.

The purpose of the article is to analyze the current state of the agricultural advisory system in Ukraine, identify the main reasons that hinder the development of the

agricultural advisory services and determination the proposals for modernization of the agricultural advisory system as a tool to ensure the development of the agricultural cooperation in Ukraine.

Presentation of the basic material. The legal basis for the activities of agricultural advisory services is determined by the Law of Ukraine «On agricultural advisory services» as amended on 9 December 2012.

The concept of the State Target Program for the Development of the Agricultural Sector for the Period until 2022 provides for the expansion of activities of the agricultural advisory services focused on working with the rural population, that will facilitate the adaptation of small and medium-scale farmers to competitive economic conditions [6].

We also note that the development of the national agricultural advisory system is a part of the European integration process. Article 404 of the Chapter 17 «Agriculture and rural development» of the Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, establishes that cooperation between the Parties in the field of agriculture and rural development shall cover favouring innovation through research and promoting extension services to agricultural producers [7].

Despite the provisions of the State Target program and the Association agreement, the number of agricultural advisory services in Ukraine remains small, for example, 4 advisory services were registered in Kyiv region and 2 in Kyiv; in Vinnytsia, Dnipropetrovsk, Lviv regions - 2 advisory services in each region, in Ivano-Frankivsk region - only 1.

Majority of the agricultural advisory services are located in administrative centers (in such cities as Odesa, Lviv, Kyiv, Vinnytsia, etc.), while agricultural producers are located in rural areas. That, in our opinion, is also a barrier to access to information and consulting service and effective development of agricultural cooperatives.

In Denmark, for example, advisory information and counseling centers are not located in large cities, but in suburban areas near farms. Around the buildings of the centers there are demonstration and research areas, where specialists of the centers conduct researches and inform farmers with the achievements of science, explain in practice how to use pesticides, fertilizers, agricultural implements [8].

We agree with the opinion of the President of the National Association of Agricultural Advisory Services of Ukraine Ivan Pankiv that if the state does not have advisory organizations in the countryside, people do not develop their own business, it is at a weak management and technological level [9].

Nowadays, it is much more important for farmers than previously to receive professional information and counselling support from advisers, in particular in the areas of technological innovation, digitalization, legislative changes, in order to adapt their production to the modification of external factors, as representatives of farms, agricultural cooperatives often can not independently implement the necessary innovations in their farms, figure out the changes in legislation and a wealth of information coming from various sources.

That is why we believe that there is an urgent need for the introduction of a hierarchical three-level system of the agricultural advisory services in Ukraine.

We propose the introduction of the following structure of the system of advisory services, which, in our opinion, may become one of the effective factors that further will remove the barrier to access of the agricultural producers to information and consulting services, because, in particular, equal distance of the advisory services from

settlements will be achieved, and, as a consequence, it will have a positive impact on the development of the agricultural cooperatives:

- divisions of agricultural advisory services within the united territorial communities (the number may vary depending on the number of settlements, the area of the territorial community and the number of people) (local level);
- regional agricultural advisory services (regional level);
- Department of Agricultural Advisory of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (national level).

We see the beginning of implementation of the proposed system in the development and approval of the Regulation on the Department of Agricultural Advisory by the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, as well as enshrinement the section «System of agricultural advisory services» in the Law of Ukraine «On agricultural advisory activity», changes to which, by the way, have not been introduced since 2012.

The main tasks of the Department of Agricultural Advisory will be to ensure the formation and implementation of the state policy in the field of agricultural advisory and coordination of the structural elements of the agricultural advisory system.

In our opinion, the leading factor in the successful operation of the proposed system should be the coordination of cooperation of the agricultural advisory services at the all levels of the system with the National Association of Agricultural Advisory Services of Ukraine and international organizations, with involvement of grants, projects and international technical assistance programs.

We would like to draw your attention to the fact that in more than 130 countries of the world the successful and efficient work of agricultural information and consulting services has largely led to a high level of the agricultural development. That is why in foreign countries much attention is paid to the issue of the financing of the advisory services.

Unfortunately, in today's reality, not all categories of the agricultural producers in Ukraine have equal access to the advisory services. Due to the lack of adequate funding from the state, the agricultural advisory services are forced to provide paid advisory services to maintain and develop their activity. It leads to partnership between the advisory services and the most cost-effective and financially viable entities, while small and medium-sized farmers, who are less solvent, need more information and advice support.

Article 5 of the Law of Ukraine «On agricultural advisory activity» stipulates that advisory activity may be carried out at the expense of state and local budgets, as well as funds of economic entities [10].

The financing of the advisory activity can be carried out by grants, international technical assistance, international programs and projects, charitable contributions of individuals and legal entities, and other sources not prohibited by law [10].

It should be noted that «vast majority of the agricultural advisory services in our country were created with funding from the international community, grants, projects and international technical assistance programs» [11, p. 299], in particular, projects of the European Commission, governments of Germany, Great Britain, Denmark, USA, Canada, Sweden, Poland, etc.

But to date, much of the international technical assistance projects have been completed, and as a result, significant number of advisory services have ceased activity.

The level of the financial support from the state and local governments in Ukraine remains too low for successful development.

The state target programs aimed at the development of the agriculture and rural areas provide funding for advisory activity at the rate of at least 5 % of the funds provided for these programs, but in practice the funds are insufficient to the successful development of the advisory [10].

For example, in the United States, advisory services are funded from the following sources: 25% - from the United States Department of Agriculture, 40% - from the state government, and 35% - from the government district [8].

We think that there is a need to revision of the principles of financing of the advisory activity in Ukraine.

In our opinion, the financing of agricultural advisory services should be carried out on a combined basis, that involves the use of various sources with the following percentage expression of funding:

- state budget - 20%;
- local budgets - 20%;
- grants, projects and programs of international technical assistance - 30%;
- funds of business entities (cooperatives, farms) that are the final recipients of advisory services - 30%.

With the formation and further development of the system of the agricultural advisory in Ukraine, the structure of budget funds may change, but at the initial stage of the formation of such a system, budget funds should become the basis of funding.

Given the spread of digitalization in the modern society, there is a need to introduce web-based digital advisory platforms in Ukraine, which, in our opinion, will also help to reduce the barriers to access of the agricultural producers to information and consulting support of the advisory services.

We propose to start the implementation of the system of web-based platforms by creating a website of digital advisory of the Southern region of Ukraine, which is a leader in the agricultural sector.

Through technology the proposed web-based platforms will be focused on the maximally support of, firstly, access of the agricultural cooperatives, small farms to the services of the agricultural advisory services, and, secondly, of the interaction of expert advisors among themselves.

We also propose to post on the digital advisory website news, useful links and advices of expert advisers, in particular, from those sectors of the economy that are inherent in the Southern region of Ukraine, cover current legislative changes, which will be followed by the expert explanations, information on new technologies in the agriculture sectors, events, seminars, trainings, grants, projects and programs of the international technical assistance and, first of all, information on the agricultural advisory services and expert advisers, that are concentrated within the appropriate region or the united territorial community.

Users, authorized on the website, will be able to choose from the list offered on the platform an advisory service specializing in the relevant field of the agriculture, and then send a request with the description of the issue that requires a qualified solution to obtain further online consultation with an advisor.

At the same time, we consider it necessary to provide a general chat of the all members of the agricultural advisory services of the Southern region of Ukraine on this web-based platform, where current issues of the exchange of experience, knowledge and high-quality information among expert advisers will be addressed, as

well as specialized chats of the subject matter experts for discussion of more specific thematic issues.

Conclusions and proposals. Thus, based on the conducted research, it can be concluded that the issue of development and effective functioning of the agricultural advisory system in Ukraine is still unresolved. In turn, this significantly restricts the development of the agricultural cooperation in Ukraine.

Despite the provisions of the State Target Program for the Development of the Agricultural Sector for the Period until 2022 and the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the number of agricultural advisory services in Ukraine remains small, majority of the agricultural advisory services are located in administrative centers, while agricultural producers are located in rural areas, the level of financial support from the state and local authorities is too small for successful development.

These factors constitute a barrier for agricultural producers to access information and consultation services of agricultural advisory services.

In order to eliminate the above-mentioned obstacles and ensure the development of the agricultural cooperation in Ukraine, in our opinion, the national legislation should be improved.

We propose to provide such measures as:

1) introduction of a hierarchical three-level system of the agricultural advisory services, which will consist of divisions of agricultural advisory services within the united territorial communities (local level); regional agricultural advisory services (regional level); Department of Agricultural Advisory of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (national level);

2) development and approval of the Regulation on the Department of Agricultural Advisory by the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, as well as enshrine the section «System of agricultural advisory services» in the Law of Ukraine «On agricultural advisory activity»;

3) revision of the principles of financing of the advisory activity in Ukraine (transition to financing of the advisory services on a combined basis, from various sources with the following percentage expression of funding: state budget - 20%; local budgets - 20%; grants, projects and programs of international technical assistance - 30%; funds of business entities (cooperatives, farms) that are the final recipients of advisory services - 30%;

4) introduction web-platforms of the digital advisory in Ukraine.

References

1. Number of legal units, by the organisational and legal forms (2021). Website of the State statistics service of Ukraine. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2021/ks_opfg/arh_ks_opfg_21.htm [in Ukrainian].
2. Kyrylenko E.V. (2016). Organizational and legal support and state policy in the field of cooperation in Ukraine. Development of the cooperative movement in Ukraine: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (pp. 23-26). Kyiv. [in Ukrainian].
3. On agricultural cooperation: Law of Ukraine dated 21 July 2020, № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> [in Ukrainian].
4. Register of the agricultural advisory services. Website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reyestr-doradchih-sluzhbita-doradnikiv> [in Ukrainian].

5. Register of the agricultural advisers and expert advisors. Website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reyestr-silskogospodarskih-doradnikov-i-ekspertiv-doradnikov> [in Ukrainian].
6. On approval of the concept of the State Target Program for the Development of the Agricultural Sector for the Period until 2022: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 30 December 2015, № 1437-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part dated 27 June 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22014A0529%2801%29>.
8. Zhurakovska L. A. (2014). On state support for the development of the agricultural advisory services in Ukraine. Analytical note. Website of the National Institute for Strategic Studies. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1521/> [in Ukrainian].
9. Successful advice: how to return the advisory services to the chain of the agricultural production. (2021). Agravery: website. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/vdala-porada-ak-povernuti-doradci-sluzbi-u-lancug-agrovirobnictva> [in Ukrainian].
10. On agricultural advisory activity: Law of Ukraine dated 17 June 2004, № 1807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text> [in Ukrainian].
11. Smihunova O. (2019). Sources of financing of advisory services in Ukraine. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva*. Seriya: Ekonomichni nauky, 200, 298-305 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання станом на 01.12.2021 року. Веб-сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2021/ks_opfg/arh_ks_opfg_21.htm.
2. Кириленко Є. В. Організаційно-правове забезпечення та державна політика у сфері розвитку кооперації в Україні. *Розвиток кооперативного руху в Україні*: зб. тез. міжн. наук.-практ. конф., м. Київ, 24-25 травня 2016 р. Київ, 2016. С. 23-26.
3. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>.
4. Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб. Веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reyestr-doradchih-sluzhb-ta-doradnikov>.
5. Реєстр сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників. Веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reyestr-silskogospodarskih-doradnikov-i-ekspertiv-doradnikov>.
6. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text>.
7. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part dated June 27, 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22014A0529%2801%29>.
8. Жураковська Л. А. Щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень: веб-сайт. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1521>.
9. Вдала порада: як повернути дорадчі служби у ланцюг агровиробництва. Agravery: веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/vdala-porada-ak-povernuti-doradci-sluzbi-u-lancug-agrovirobnictva>.
10. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>.
11. Смігунова О. В. Джерела фінансування дорадчих служб в Україні. *Вісник Харківського національного технічного університету сільськогосподарства*. Сер.: «Економічні науки». 2019. Вип. 200. С. 298-305.

В. М. Масін, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра цивільно-правових дисциплін
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: vmmasin@gmail.com

О. Г. Хрищева, аспірантка
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Економіко-правовий факультет
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: Neykova@i.ua

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Резюме

У статті проведено комплексне правове дослідження проблем та перспектив розбудови системи сільськогосподарського дорадництва в Україні. Актуальність обраної теми зумовлюється тим, що на сьогоднішній день в Україні сільськогосподарське дорадництво як система консультування не набуло належного розвитку та залишається поза увагою держави, потребує осучаснення та підвищення ефективності задля подальшого забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. У цій статті висвітлено пропозиції щодо модернізації системи сільськогосподарського дорадництва. Запропоновано запровадження ієрархічної трирівневої системи сільськогосподарських дорадчих служб. Наголошено на необхідності перегляду принципу фінансування дорадчої діяльності та запровадження в Україні веб-платформ цифрового дорадництва, які будуть покликані сприяти нівелюванню стримуючих чинників для доступу сільськогосподарських виробників до інформаційно-консультаційних послуг дорадчих служб.

Ключові слова: дорадництво, сільськогосподарські дорадчі служби, сільськогосподарська кооперація, кооперативи, сільське господарство.

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.45.254365>

УДК 34(477):502.211:001.4(207-751)

О. В. Толкаченко, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра цивільно-правових дисциплін
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: alena.tolkachenko@gmail.com

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК» І «БІОСФЕРНИЙ РЕЗЕРВАТ» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Статтю присвячено визначенню та розмежуванню понять «біосферний заповідник» і «біосферний резерват» за законодавством України. Аналізується співвідношення функцій біосферних заповідників і біосферних резерватів та їх зонування. Досліджуючи процедуру створення названих категорій, вносяться певні пропозиції щодо зміни національного законодавства.

Ключові слова: біосферний заповідник, біосферний резерват, природно-заповідний фонд, функції, зонування, МАВ-програма ЮНЕСКО.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день різні нормативно-правові акти національного законодавства по-різному дають визначення поняття біосферного заповідника, а визначення біосферного резервату відсутнє в законодавчій базі України взагалі. Проте за офіційними даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів на території України розташовано 9 біосферних резерватів, до складу яких входять 5 біосферних заповідників, серед яких Чорнобильський біосферний заповідник, якому ще не надано статусу біосферного резервату. Тому постає питання щодо визначення та розмежування цих двох понять, а аналіз процедури створення біосферного заповідника і біосферного резервату дасть змогу дослідити ці питання в повному обсязі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику вищезгаданих питань щодо різних категорій природно-заповідного фонду досліджували такі науковці як: Я. Герасименко, П. Д. Гунін, К. Д. Зиков, І. І. Каракаш, О. М. Ковтун, О. М. Красницький, Д. В. Покришук, Ю. Г. Пузаченко, В. Є. Соколов та інші.

Метою даної статті є здійснення всебічного дослідження питання щодо визначення, розмежування і процесу створення біосферного заповідника та біосферного резервату за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Посилаючись на Всесвітній центр природоохоронного моніторингу ООН зараз в світі нараховується «понад 209 тис. особливо охоронюваних природних територій різних типів, загальна площа яких становить 30 млн. кв. км. Велика кількість з них знаходиться на території Європи» [1, ст. 60]. На цих територіях ведеться постійне моніторингове спостереження за зміною довкілля під впливом антропогенної діяльності.

Згідно з даними Державного кадастру природно-заповідного фонду України «на початку 2021 року нараховувалося 8633 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 4,1 млн. га, що становить 6,8 % площі країни, морський заказник «Філофорне поле Зернова» площею 402,5 тис. га. У складі природно-заповідного фонду нараховується 5 біосферних заповідників,

19 природних заповідників, 53 національних природних парка, 85 регіональних ландшафтних парків, 3398 заказників, 3580 пам'яток природи, 802 заповідних урочища, 28 ботсадів, 13 зоопарків, 62 дендропарка та 588 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва» [2].

Правове регулювання особливо охоронюваних природних територій в Україні проводиться в межах природно-заповідного фонду, до складу якого входять державні заповідники, природні національні парки, біосферні заповідники, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища тощо.

Якщо звернутися до офіційного сайту Природно-заповідного фонду Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів, зараз на території України діють: біосферний заповідник Асканія-Нова (Херсонська область), Дунайський біосферний заповідник (Одеська область), Карпатський біосферний заповідник (Закарпатська область), Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник (Київська область), Чорноморський біосферний заповідник (Херсонська область) [2].

Також згідно інформації цього ж сайту в Україні на сьогоднішній день існує 9 біосферних резерватів: Транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся» (у складі якого український Шацький національний природний парк, Поліський національний парк і білоруський заказник республіканського значення «Прибузьке Полісся»); Транскордонний біосферний резерват «Розточчя» (цей резерват складається з української частини, куди увійшли природний заповідник «Розточчя» з Яворівським національним природним парком, регіональним ландшафтним парком «Равське Розточчя» з прилеглими територіями, та польської частини, куди увійшов Розточанський парк народовий); Деснянський біосферний резерват (він створювався як перспективна українська ділянка транскордонного біосферного резервату в басейні річки Десни, однієї з найбільших приток річки Дніпра, на межі Сумської та Чернігівської областей); Транскордонний біосферний резерват «Східні Карпати» (складається з трьох національних і трьох ландшафтних парків у трьох країнах: у Польщі – Бещадський національний парк і ландшафтні парки «Ціснянсько-Ветлінський» та «Долина Сяну» (понад 50 % площі); у Словаччині – національний парк «Полоніни» (майже 20 % площі); в Україні – Ужанський національний природний парк і Надсянський регіональний ландшафтний парк, на базі якого у 2019 році створено національний природний парк «Бойківщина» (майже 30 % площі); Карпатський біосферний резерват (включений до Всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО в межах Карпатського біосферного заповідника); Чорноморський біосферний резерват (в основі резервату – Чорноморський біосферний заповідник); Транскордонний біосферний резерват «Дельта Дунаю» (з українського боку частиною транскордонного біосферного резервату є Дунайський біосферний заповідник, з румунського боку до складу біосферного резервату входить біосферний заповідник Дельта Дунаю); Біосферний резерват «Асканія-Нова» (в межах біосферного заповідника Асканія-Нова) та Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник [2].

Тобто за інформацією офіційного сайту Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів ми бачимо, що тільки три біосферних заповідника входять до складу біосферних резерватів і мають, відповідно до цього, назву. Четвертий, Дунайський біосферний заповідник, включений у склад українсько-румунського біосферного резервату «Дельта Дунаю». Чорнобильський радіаційно-

екологічний заповідник хоча і входить до переліку біосферних резерватів, зазначених на сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, але під назвою «заповідник», зонування та функції якого загалом відповідають вимогам біосферних резерватів. Але на сьогоднішній день він ще не внесений до Всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО, йому не надано зазначеного статусу на міжнародному рівні, питання щодо цього розглядається.

Крім того, Указом Президента від 26.11.1993 р. закріплений перелік біосферних заповідників в Україні, яких Бюро Міжнародної координаційної ради з програми ЮНЕСКО «Людина та біосфера» включило до міжнародної мережі біосферних заповідників. Потрібно зазначити, що цей перелік на сьогоднішній день є неповним. В ньому вказані тільки три біосферних заповідника України: Асканія-Нова, Карпатський, Чорноморський [3].

Виходячи з вищевказаного, можна констатувати, що існує певна плутанина і недоробка щодо цих питань. Також існують певні проблеми щодо визначення та розмежування понять «біосферний заповідник» та «біосферний резерват» в теорії екологічного права і на законодавчому рівні.

Отже, згідно законодавства України, біосферний заповідник є територією, яка знаходиться під особливою охороною і має певну цінність. Якщо говорити про особливо цінні території взагалі, то їх визначено Міжнародним союзом охорони природи наступним чином: до особливо цінних територій відносяться «ділянки суші або моря, спеціально призначені для збереження та підтримки біорізноманіття, природних та пов'язаних з ними культурних ресурсів, що мають особливий юридичний статус» [4].

В національному законодавстві «ділянки суші та водного простору, природні комплекси й об'єкти, які мають особливу екологічну, наукову, естетичну і економічну цінність і призначені для збереження природної різноманітності, генофонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу та фонового моніторингу навколишнього природного середовища, вилучаються з господарського використання повністю або частково і оголошуються територією чи об'єктом природно-заповідного фонду України» [5, ст. 61]. Якщо в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» мова йдеться тільки про природно-заповідний фонд і не згадується про біосферні заповідники, то вже в Законі України «Про природно-заповідний фонд» з'являється ця категорія, відповідно до якої «біосферні заповідники є природоохоронними, науково-дослідними установами міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів» [6, ст. 17].

Згідно Енциклопедії сучасної України «біосферний заповідник – це ландшафтно-репрезентативна територія, яка особливо охороняється й виокремлена з метою збереження найтипівіших та унікальних природних комплексів біосфери з усією сукупністю їхніх компонентів, вивчення стану й динаміки екосистем, проведення фонового екологічного моніторингу та оцінки наслідків антропогенної діяльності» [7].

Наказ «Про затвердження Положення про біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Ф. Е. Фальц-Фейна» від 04.01.2021 р. № 1 та Наказ «Про затвердження Положення про Чорноморський біосферний заповідник» від 04.12.2015 р. № 471 наводять більш усічене визначення: «біосферний заповідник є природоо-

хоронною, науково-дослідною установою міжнародного значення і входить до складу природно-заповідного фонду України» [8, п. 1.4; 9, п. 1.9].

Щодо визначення, яке міститься в «Положенні про Карпатський біосферний заповідник», затверджений Наказом профільного Міністерства № 101 від 31.08.2020 р., то «заповідник є бюджетною, неприбутковою, природоохоронною, науково-дослідною установою міжнародного значення, входить до складу природно-заповідного фонду України, охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення, збереження та використання» [10].

Всі ці визначення мають декілька спільних рис. По-перше, всі вони вказують на природоохоронний характер цих територій. По-друге, на міжнародне значення заповідників і, по-третє, розглядаються як елемент природно-заповідного фонду України.

Біосферні заповідники створюються на базі природних заповідників або природних національних парків, що формують заповідне ядро. Навколо них утворюється буферна зона, завданням якої є збереження ядра від впливу на нього навколишньої антропогенної території. Навколо буферної зони створюється перехідна зона, що включає території з традиційною для даного регіону господарською діяльністю.

Це функціональне зонування: «заповідна зона, яка включає території, призначені для збереження і відновлення найбільш цінних природних та мінімально порушених антропогенними факторами природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу (її режим визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників); буферна зона, включає території, виділені з метою запобігання негативного впливу на заповідну зону господарської діяльності на прилеглих територіях (її режим визначається відповідно до вимог, встановлених для охоронних зон природних заповідників) і зона антропогенних ландшафтів, яка включає території традиційного землекористування, лісокористування, водокористування, місць поселення, рекреації та інших видів господарської діяльності; в ній забороняється мисливство» [6, ст. 18].

Щодо біосферних резерватів, то проаналізувавши нормативно-правову базу, можна стверджувати, що національне законодавство не містить і не регламентує поняття біосферного резервату. Проте це поняття закріплене в Концепції біосферних резерватів. Згідно цього документу біосферними резерватами є «сухупутні, прибережні/морські території або їхнє поєднання, які є визнаними на міжнародному рівні в рамках МАВ-програми ЮНЕСКО» [2].

Утім за словами І. Б. Іваненко «поняття «біосферного резервату» за Статутними рамками Всесвітньої мережі біосферних резерватів дещо відрізняється від української природоохоронної категорії «біосферних заповідників», і не лише за назвою. Так, за Концепцією біосферних резерватів «біосферний резерват» загалом не є природоохоронною категорією (з 1994 р. Міжнародний союз охорони природи вже не включає їх у класифікацію категорій природоохоронних територій), тоді як «біосферний заповідник» відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» є однією з категорій природно-заповідного фонду – системи територій та об'єктів спеціальної охорони, хоча його зонування і функції в цілому відповідають категорії «біосферний резерват» [11].

З цим можна погодитися лише частково, тому що, на наш погляд, функції біосферного резервату наповнюються змістом визначення біосферного резервату, підкреслюють його природоохоронний характер і спрямування на сталий розвиток.

Отже біосферні резервати повинні виконувати наступні функції:

- функцію збереження, щоб зберегти генетичні ресурси, види, екосистеми, ландшафти та культурну спадщину;
- функцію розвитку, що сприятиме сталому соціально-економічному розвитку;
- функцію матеріально-технічного забезпечення для підтримання демонстраційних проєктів, екологічної освіти та тренінгів, а також досліджень та моніторингу в контексті реалізації місцевих, національних та глобальних проблем збереження природного довкілля та сталого розвитку.

Проте ми цілком погоджуємося зі словами І. Б. Іваненко про те, що зонування і функції біосферного заповідника відповідають категорії біосферного резервату.

Так, кожний біосферний резерват повинен містити три елементи:

- одне або більше ядер, що є територіями під спеціальною охороною і де надійно зберігається біологічне різноманіття, проводиться моніторинг за мінімально порушеними екосистемами та здійснюються неруйнівні (екологічно безпечні) дослідження та інші маловпливові на природне середовище види природокористування (такі, як освіта);
- чітко визначена буферна зона, яка зазвичай оточує або прилягає до ядрової зони (зон) та використовується для узгодженої діяльності, включаючи екологічну освіту, рекреацію, екологічний туризм, а також для прикладних та фундаментальних досліджень;
- гнучка перехідна зона – зона, де може здійснюватися сільськогосподарська діяльність, існують поселення та інші види природокористування і де місцеві громади та організації з управління, науковці, неурядові організації, культурні групи населення, ті, хто економічно заінтересований, та інші групи населення співпрацюють разом, щоб управляти та стало розвивати ресурси цієї території.

Досліджуючи поняття біосферних заповідників і біосферних резерватів, ми зіткнулися з певною плутаниною щодо процедури їх створення.

Отже згідно з Законом України «Про природно-заповідний фонд» «рішення про створення природних заповідників, національних природних парків, а також щодо інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення приймаються Президентом України.

Рішення про створення біосферних заповідників приймається з додержанням вимог міжнародних договорів та міжнародних програм, учасником яких є Україна» [6, ст. 53].

Якщо говорити про біосферний резерват, то рішення про її оголошення приймає ЮНЕСКО на міжнародному рівні в рамках МАВ-програми.

Існує ще одна відмінність між вищезгаданими поняттями. Вона виявляється в статусі територій, що входять до них, тобто є основою для їх створення.

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд» «біосферні заповідники є природоохоронними, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що утворюються з метою збереження у природному

стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів.

Біосферні заповідники включаються в установленому порядку до Всесвітньої мережі біосферних резерватів у рамках МАВ-програми ЮНЕСКО та набувають міжнародного статусу» [6, ст. 17]. Тобто це має бути елемент природно-заповідного фонду, який має міжнародний статус. Тоді як біосферний резерват має включати в себе сільського-господарські, лісогосподарські землі, землі населених пунктів тощо, які виконують функцію сталого розвитку територій, і вже має міжнародний статус.

Прикладами є біосферні резервати «Східні Карпати» та «Західне Полісся», що в рамках українського законодавства є національними природними парками, не мають статусу біосферних заповідників, але включені до переліку біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Проте, це не стосується біосферних заповідників, створених в Україні Указами Президента. Наприклад, Асканія-Нова, Чорнобильський біосферний заповідник. Адже до складу існуючих біосферних заповідників включені території, які в рамках українського законодавства є землями власне цих біосферних заповідників, як самостійних природоохоронних установ.

Відповідно, український статус біосферного заповідника дублюється статусом біосферного резервату ЮНЕСКО (за виключенням Чорнобильського біосферного заповідника, який зараз просто знаходиться в режимі очікування включення до переліку біосферних резерватів ЮНЕСКО), а саме: «Асканія-Нова», «Чорноморський», «Дунайський» та «Карпатський». Крім того, на території України існують біосферні резервати, яким надано цей статус згідно МАВ-програми ЮНЕСКО, але які на сьогоднішній день не мають «українського» статусу біосферних заповідників: Деснянський біосферний резерват, «Західне Полісся», «Східні Карпати», біосферний резерват «Розточчя».

Висновки і пропозиції. В ході дослідження встановлено, що в Україні одночасно існують біосферні заповідники, створені згідно процедури, описаної в законодавстві (ст. 51-53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України») та біосферні резервати, оголошені згідно з окремими міжнародними угодами. При цьому, як вказувалося вище, національне законодавство не регламентує поняття «біосферний резерват» в принципі.

Виходячи з аналізу, можна зробити висновок, що біосферні заповідники та біосферні резервати можуть створюватися не лише на території національних природних парків, заповідників та інших категорій природно-заповідного фонду, але і на землях, які мають особливу природоохоронну цінність. З ціллю моніторингу впливу антропогенної діяльності людини на довкілля та сталого розвитку територій, пропонується включати до біосферних заповідників і резерватів прилеглі території. Для цього проводиться зонування територій і виокремлюються певні функції, серед яких функція сталого розвитку.

Дослідивши цю тему, треба зазначити, що в даний момент існують одночасно два поняття «біосферний заповідник» і «біосферний резерват», які не узгоджені між собою, що вносить невизначеність і плутанину в національне законодавство. Більш того, треба зауважити, що Указ Президента «Про біосферні заповідники України» на сьогоднішній день не відповідає дійсності і тому доцільно внести певні зміни, які б відображали дійсне положення речей.

Список використаної літератури

1. Покришук Д. В. Особо охраняемые природные территории в Европе. *Современная наука*. 2017. Т. 8. № 1-3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobo-ohranyaemye-prirodnye-territorii-v-evrope/viewer>.
2. Офіційний сайт Природно-заповідного фонду Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України. URL: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/biosferni-rezervaty-v-ukraini/chornobylskyu-radiatsiyno-ekolohichnyu-biosfernyu-zapovidnyk/>.
3. Про біосферні заповідники в Україні: Указ Президента від 26.11.1993 р. № 563/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563/93#Text>.
4. Биосферные заповедники и система категорий управления охраняемыми территориями МСОП. URL: <https://www.iucn.org/content/biosphere-reserves-and-iucn-system-protected-area-management-categories>.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#top>.
6. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456- XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 503.
7. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=35342#:~:text.
8. Про затвердження Положення про біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Ф. Е. Фальц-Фейна: Наказ Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів від 04.01.2021 р. № 1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN067943>.
9. Про затвердження Положення про Чорноморський біосферний заповідник: Наказ Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів від 04.12.2015 р. № 471. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN017181>.
10. Положення про Карпатський біосферний заповідник: Наказ Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів від 31.08.2020 р. № 101. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/nakazy/>.
11. Основи управління біосферними резерватами в Україні. Збірник нормативно-правових актів та науково-практичних статей, підготовлених у рамках проведення Міжнародного науково-практичного семінару «Розвиток системи біосферних резерватів в Україні» (1-3 жовтня 2014 року, Ужанський національний природний парк, Закарпатська область), за ред. Ф.Д. Гамора, Г.В. Парчука. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. 320 с.

References

1. Pokryshchuk D.V. (2017). Specially protected natural areas in Europe. *Modern science*. Т. 8. № 1-3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobo-ohranyaemye-prirodnye-territorii-v-evrope/viewer> [in Russian].
2. Official website Nature Reserve Fund of Ministry of Ecology and Nature Resources of Ukraine. URL: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/biosferni-rezervaty-v-ukraini/chornobylskyu-radiatsiyno-ekolohichnyu-biosfernyu-zapovidnyk/> [in Ukrainian].
3. About biosphere reserves in Ukraine: Presidential Decree N 563/93 (1993, November 26). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563/93#Text> [in Ukrainian].
4. IUCN Biosphere Reserves and System of Protected Areas Management Categories. URL: <https://www.iucn.org/content/biosphere-reserves-and-iucn-system-protected-area-management-categories> [in Russian].
5. Law of Ukraine on environmental protection N 1264-XII (1991, June 25). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#top> [in Ukrainian].
6. Law of Ukraine about the nature reserve fund of Ukraine N 2456- XII (1992, June 16). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 34, 503 [in Ukrainian].
7. Encyclopedia of modern Ukraine. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=35342#:~:text [in Ukrainian].
8. On approval of the Regulations on the Biosphere Reserve «Askaniiia-Nova» of F.E. Falts-Feina: Order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources N 1 (2021,

- January 4). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN067943> [in Ukrainian].
9. On approval of the Regulations on the Black Sea Biosphere Reserve: Order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources N 471 (2015, December 4). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN017181> [in Ukrainian].
 10. Regulations on the Carpathian Biosphere Reserve: Order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources N 101 (2020, August 31). URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/nakazy/> [in Ukrainian].
 11. Hamora F. D., & Parchuk H. V. (Ed.) (2014). Fundamentals of biosphere reserve management in Ukraine. Collection of normative-legal acts and scientific-practical articles prepared in the framework of the International scientific-practical seminar «Development of the system of biosphere reserves in Ukraine» (2014, October 1-3, Uzhansky National Nature Park, Zakarpattia region), Uzhhorod: «Uzhhorod City Printing House» [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.03.2022 р.

E. V. Tolkachenko, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: alena.tolkachenko@gmail.com

DEFINITION OF THE «BIOSPHERE NATURE RESERVE» AND «BIOSPHERE RESERVE» CONCEPT ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE

Summary

The article is currently important due to the fact that nowadays there is no concept of the biosphere reserve in the legislation of Ukraine. There is no differentiation of the concepts «biosphere nature reserve» and «biosphere reserve». Although due to the official data of the Ministry of the environmental and natural resources protection, there are 9 biosphere reserves on the territory of Ukraine. Five of them are biosphere nature reserve, among them Chernobyl biosphere nature reserve, which does not have a status of biosphere reserve. It is also interesting, that 4 biosphere reserves do not have a status of biosphere nature reserves in Ukraine. It should be noted, that there is some confusion about the procedure of their creation.

The study found that there are biosphere nature reserves in Ukraine, which were created in accordance with the procedure described in the legislation, but also biosphere reserves declared in accordance with separate international agreements. At the same time, as mentioned above, the national legislation does not regulate the concept of a biosphere reserve.

After analyzing the legislation, we can conclude that biosphere nature reserves and biosphere reserves can be created not only on the territory of national natural parks, nature reserves and other categories of the natural reserve fund, but also on lands of special conservation value. In order to monitor the impact of human anthropogenic activity on the environment, it is proposed to include adjacent territories in biosphere nature reserves and biosphere reserves. For this, zoning of territories is carried out and certain functions are performed, including the function of sustainable development.

After conducting a study, it was found that now in the country there are simultaneously two concepts of «biosphere nature reserve» and «biosphere reserve», which are not coordinated with each other. This creates uncertainty and confusion in the national legislation. Moreover, it should be noted that the Decree of the President «On Biosphere Nature Reserves of Ukraine» is not true today and therefore it is advisable to make certain changes that reflect the true state of affairs.

Keywords: biosphere nature reserve, biosphere reserve, natural reserve fund, functions, zoning, UNESCO MAB program.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСDOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.45.254366>

УДК 343.535

Р. О. Мовчан, докт. юрид. наук, професор, професор
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Кафедра конституційного, міжнародного і кримінального права
вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21000, Україна
e-mail: romanmov1984@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

І. І. Бартош, аспірантка
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Кафедра конституційного, міжнародного і кримінального права
вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21000, Україна
e-mail: i.parfeniuk@donnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5120-5063>

**ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ АДЕКВАТНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ
ЗЛОВЖИВАНЬ НА ОПТОВИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РИНКАХ**

Стаття присвячена критичному аналізу рішення Верховної Ради України про доповнення Кримінального кодексу України двома новими статтями 222-2 та 232-3, за результатами якого були зроблені науково обґрунтовані висновки про соціальну обумовленість цих змін, зокрема, їхню відповідність такому принципу криміналізації, як принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації. За наслідком написання статті було доведено помилковість обраного парламентаріями та втіленого Законом України від 19 червня 2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» способу удосконалення кримінального законодавства та зроблено загальний висновок про те, що при доповненні Кримінального кодексу України статтями 222-2 та 232-3 було грубо порушено принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації.

Ключові слова: оптовий енергетичний ринок, зловживання, маніпулювання, інсайдерська інформація, криміналізація, соціальна обумовленість.

Постановка проблеми. 19 червня 2020 р. вітчизняними парламентаріями було ухвалено Закон України № 738-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» (далі – Закон від 19 червня 2020 р.). Із набранням чинності цим нормативно-правовим актом серйозних змін зазнало не лише регулююче господарське, а й кримінальне законодавство, що, зокрема, виявилось у появі в системі розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – розділ VII) двох нових заборон, присвячених регламентації кримінальної відповідальності за зловживання на оптових енергетичних ринках – ст. 222-2 «Маніпулювання на енергетичному ринку» та ст. 232-3 «Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів».

Очевидно, що відповідь на питання про соціальну обумовленість криміналізації зазначених (як і будь-яких інших) діянь може бути отримана лише за результатами комплексного аналізу всіх розроблених у кримінально-правовій науці принципів криміналізації. Водночас слід пам'ятати і те, що попри визнання важливості дотримання кожного з принципів криміналізації, фахівцями при цьому визнається особлива роль одного з таких принципів, який називається чи не найважливішим серед інших [1, с. 224]. Мова йде про принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації, на якому ми і вирішили зупинитись у цій роботі, присвяченій дослідженню соціальної обумовленості криміналізації діянь, передбачених статтями 222-2 та 232-3 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній юридичній літературі проблематика кримінально-правової охорони господарської діяльності ставала предметом наукових розвідок таких вчених, як П. С. Берзін, Р. А. Волинець, Н. О. Гудорова, О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, О. О. Кашкаров, В. М. Киричко, О. І. Перепилиця, А. М. Ришелюк та інших. Незважаючи на позначену доктринальну активність, мусимо констатувати, що роботи названих авторів виконувалися ще до прийняття аналізованих змін до кримінального законодавства, через що в них і не досліджувалася соціальна обумовленість останніх.

Метою цієї статті є критичний аналіз рішення вітчизняних парламентаріїв про доповнення КК України новими статтями 222-2 та 232-3, за результатами якого мають бути зроблені науково обґрунтовані висновки про соціальну обумовленість цих змін, зокрема, їхню відповідність принципу кримінально-правової адекватності криміналізації діяння.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи наше дослідження, передусім варто вказати на те, що зміст розглядуваного принципу криміналізації полягає в тому, що будь-яка зміна у кримінальному законодавстві повинна більшою чи меншою мірою виражати загальні напрями прийнятої і закріпленої кримінально-правової політики. І навпаки, абсолютно неприйнятною є така зміна закону про кримінальну відповідальність, яка суперечить завданням і напрямам прийнятої та проголошеної кримінально-правової політики [1, с. 224].

Та чи існує в Україні відповідна кримінально-правова політика, зокрема, що стосується протидії кримінальним правопорушенням (далі – к. пр.) у сфері господарської діяльності?

На це питання один із співавторів цієї статті спробував відповісти (разом із О. О. Дудоровим) ще в 2015 р. І осмисливши основні тенденції кримінально-правової охорони господарських відносин, ми були вимушені резюмувати, що за час дії чинного КК України у стінах Верховної Ради України і на інших владних пагорбах так і не була сформована стратегія розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за господарські злочини. Передумовами ж для такого висновку став з'ясований нами факт того, що звичними для вітчизняної кримінально-правової політики у сфері охорони господарської діяльності є постійна зміна її векторів і суперечливість, внесення законодавчих змін без належного теоретичного обґрунтування і нерідко відсутність у цих новелах практичного сенсу [2, с. 217, 259]. А вже в 2020 р. нами було доведено, що за відповідний п'ятирічний період кримінально-правова політика держави у частині протидії к. пр. у сфері господарської діяльності в Україні докорінних змін на краще, на жаль, не зазнала [3, с. 133].

Та незважаючи на попередні висновки, все ж варто виділити один Закон, прийняття якого ознаменувало чи не найбільше реформування вітчизняного кри-

мінального законодавства за весь час його існування. Мова, звичайно ж, йде про Закон України від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – Закон від 15 листопада 2011 р.), за наслідком ухвалення якого з чинного на той момент КК України було виключено одразу 16 статей – 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234 і 235; при цьому редакційних змін зазнали й інші норми, які були зосереджені у розділі VII.

І саме з огляду на продемонстровану масштабність Закон від 15 листопада 2011 р. умовно можна вважати таким, в якому була закріплена стратегія розвитку законодавства про господарські к. пр. (тоді ще злочини). У загальному вигляді зміст цієї стратегії можна відобразити за допомогою слів розробників відповідного законопроекту, які мету останнього визначили як подолання: з одного боку, «надмірного втручання правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб'єктів», а з іншого – «завищеного рівня криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності».

У цій роботі ми свідомо утримаємося від аналізу виправданості тих змін, яких кримінальне законодавство зазнало внаслідок набрання чинності Закону від 15 листопада 2011 р. Тут лише зазначимо, що одним із наслідків прийняття вказаного Закону стало вилучення з КК України двох норм, наявність яких виступала кримінально-правовою гарантією дотримання відносин чесної конкуренції між суб'єктами господарської діяльності – ст. 230 «Порушення антимонopolного законодавства» та, цікавлячої нас більшою мірою, ст. 228 «Змова про зміну чи фіксування цін або примушування до їх зміни чи фіксування». Є підстави вважати, що цим кроком законодавець фактично визнав, що характер відповідних відносин є таким, який вимагає їхнього господарсько- (передусім) та адміністративно-правового (статті 166-1, 166-2, 166-3, 166-4 КУпАП) регулювання; застосування ж специфічного кримінально-правового інструментарію у цьому випадку було визнано недоцільним і таким, який може спровокувати згадані вище «надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб'єктів» та «завищений рівень криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності».

Та чи узгоджується із такою позицією (стратегією) ухвалення Закону від 19 червня 2020 р.? Для відповіді на це важливе запитання (саме від неї багато в чому і буде залежати наша остаточна позиція щодо досліджуваного принципу криміналізації) ми вирішили з'ясувати характер антисуспільної спрямованості діянь, передбачених статтями 222-2 та 232-3 КК України.

Передусім варто зазначити, що на момент написання цих рядків визначення такого характеру значно ускладнюється через відсутність законодавчих дефініцій вживаних у відповідних кримінально-правових нормах понять «маніпулювання на енергетичному ринку» та «незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів». Водночас зміст як деяких чинних наразі підзаконних актів, так і численних проєктів законів, направлених на врегулювання відносин у сфері функціонування оптового енергетичного ринку, дав нам підстави трактувати основний безпосередній об'єкт аналізованих посягань як **встановлений порядок ціноутворення (правомірне ціноутворення)** на оптових енергетичних ринках.

Роблячи такий висновок, ми не в останню чергу спиралися на положення постанови НКРЕКП від 14 березня 2018 р. «Про затвердження Правил ринку “на

добу наперед” та внутрішньодобового ринку» (далі – Правила РДН та ВДР), яка на сьогодні являється єдиним джерелом права, в якому міститься нормативне (хоча й не бажане законодавче) визначення понять, за змістом максимально наближених до аналізованих. У цьому документі, який, щоправда, стосується не всього енергетичного ринку, а лише ринку електричної енергії, вказується на те, що:

1) маніпулювання ринком – це, зокрема, подання будь-якої заявки на торги РДН або ВДР, що дає або може давати неправдиві чи такі, **що вводять в оману**, сигнали щодо пропозиції, попиту або ціни продукту, якого така заявка стосується (абз. 4 п. 1.4)¹;

2) тоді як інсайдерська інформація тлумачиться як інформація точного характеру, що підлягає оприлюдненню у відповідності до вимог чинного законодавства, але не оприлюднена та прямо чи опосередковано стосується обсягів електричної енергії, що пропонуються для купівлі або продажу на РДН та/або ВДР, і яка, у разі її оприлюднення, мала б значний вплив на ціни, що формуються на РДН/ВДР.

І ось тут виникає вже інше принципово важливе для нашого дослідження питання: а який саме спектр господарських відносин порушується цими діями? Іншими словами, до якого з видових об’єктів к. пр. у сфері господарської діяльності мають (мали б) бути віднесені розглядувані зловживання?

Намагаючись відповісти на це запитання, ми звернулися до норм конкурентного (антимонопольно-конкурентного) законодавства, зокрема, положень Закону України від 7 червня 1996 р. «Про захист від недобросовісної конкуренції». Завдяки такому зверненню було з’ясовано, що різновидами недобросовісної конкуренції парламентарії серед іншого визнали і такі дії, як:

– поширення інформації, яка **вводить в оману**, тобто повідомлення суб’єктом господарювання, безпосередньо або через іншу особу, одній, кільком особам або невизначеному колу осіб... неповних, неточних, неправдивих відомостей, зокрема внаслідок обраного способу їх викладення, замовчування окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб’єкта господарювання. Зокрема, до інформації, яка вводить в оману, було віднесено відомості, які містять посилення на обсяги виробництва, придбання, продажу чи поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, яких фактично не було на день поширення інформації (ст. 15-1);

– та неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці (гл. 4).

Як бачимо, навіть, на перший погляд, очевидною виглядає неабияка подібність ознак:

1) передбаченого Правилами РДН та ВДР «маніпулювання ринком» (абз. 4 п. 1.4, що стосується саме подання заявки, яка дає сигнали, що **вводять в оману**) та таким різновидом недобросовісної конкуренції, як «поширення інформації, яка **вводить в оману**»;

2) передбаченого ст. 232-3 КК України «незаконного використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів» (зокрема, у контексті

¹ Про складові маніпулювання, вказані в абз. 5 цього ж пункту, йтиметься далі.

купівлі-продажу електричної енергії) та такого різновиду недобросовісної конкуренції, як «неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці».

Звісно, можна апелювати:

– як щодо не абсолютної тотожності дій, передбачених Правилами РДН та ВДР і відповідними нормами конкурентного законодавства;

– так і щодо того, що у відповідних Правилах і ст. 232-3 КК України йдеться про «інсайдерську», а в згаданому Законі – про «комерційну» таємницю².

Але ж виникає питання: а що заважає (-ло) парламентаріям внести необхідні зміни до конкурентного законодавства (для усунення будь-якого підґрунтя для суперечок), скорегувавши відповідним чином визначення «поширення інформації, яка вводить в оману», та віднісши до проявів недобросовісної конкуренції незаконні дії не лише з «комерційною», а й «інсайдерською» інформацією, яка, як відомо, тривалий час асоціювалася виключно з відносинами на фондовому ринку?

Продемонстрована «подібність» не залишалася поза увагою й інших експертів.

Зокрема, розглянувши проекти поданих наприкінці 2020 р. Законів № 4503 та 4503-1 та проаналізувавши наведене у них визначення «маніпулювання на ринку електричної енергії», фахівці Міненерго небезпідставно резюмували, що ст. 15-1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» вже встановлює відповідальність за поширення інформації, що вводить в оману, а гл. 4 цього ж Закону розкриває зміст правопорушень щодо неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, що за своїм змістом є аналогічними таким правопорушенням, як маніпулювання ринками та неправомірне використання інсайдерської інформації, передбачених проектом Закону № 4503. У зв'язку з цим спеціалісти вказали на необхідність врахування того, що правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції передбачені законами України «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції» та «Про Антимонопольний комітет України».

Але на цьому наші аргументи не вичерпуються.

Зокрема, варто зазначити, що крім згаданого подання будь-якої заявки на торги РДН або ВДР, що дає або може давати неправдиві чи такі, що вводять в оману, сигнали (абз. 4 п. 1.4), маніпулюванням ринком електричної енергії визнається і таке діяння, як подання будь-якої заявки на торги РДН або ВДР, що **встановлює** або є **спробою встановити** особами учасника або учасниками РДН/ВДР, **які діють узгоджено, ціну** одного або кількох продуктів на штучному рівні, якщо учасник, який подав заявку на торги, **не довів, що підстави для цього є законними** та що така заявка відповідає прийнятій ринковій практиці на відповідних оптових ринках електричної енергії (абз. 5 п. 1.4 Правил РДН та ВДР).

І якщо ми проаналізуємо ознаки цих дій, а потім звернемося до іншого важливого акту конкурентного законодавства – Закону України від 11 січня 2001 р. «Про захист економічної конкуренції» – то побачимо, що насправді вони є нічим іншим, як одним із перерахованих у цьому Законі проявів вчинення антиконкурентних узгоджених дій, а саме: узгодженими діями, які стосуються **встановлення цін** чи інших умов придбання або реалізації **товарів** (п. 1 ч. 2 ст. 6). При цьому далі у ч. 3 закріплюється й важливе у контексті порівняння з ознаками

² Ґрунтовний аналіз, присвячений відмежуванню згаданих видів таємниць, у своїх працях здійснив Д. В. Каменський [4, с. 601–607].

маніпулювання на ринку електричної енергії положення про те, що антиконкурентними узгодженими діями також вважається і вчинення суб'єктами господарювання схожих дій (бездіяльності) на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у разі, якщо аналіз ситуації на ринку товару *спростовує наявність об'єктивних причин для вчинення таких дій (бездіяльності)*.

Власне, на необхідність віднесення аналізованих зловживань на оптових енергетичних ринках до проявів антиконкурентних дій вказують:

– і нормативно встановлена мета Правил РДН та ВДР, яка була задекларована як забезпечення прозорості функціонування РДН та ВДР та **конкуренції** на відповідних сегментах ринку електричної енергії для формування цін на РДН/ВДР, що відобразатимуть справедливую **конкурентну** взаємодію між попитом і пропозицією;

– і положення затверджених іншою постановою НКРЕКП (від 27 грудня 2017 р. № 1469) Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу, у п. 2.2 яких, знову ж таки, прямо вказується на обов'язок ліцензіата при підготовці та/або подачі заявок (пропозицій) на ринку електричної енергії не вчиняти дії, які можуть призвести до маніпулювання цінами або до інших – а отже, маніпулювання визнається їхнім різновидом – **спотворень конкуренції** на ринку.

На такі ж самі висновки наштовхують і приписи тих численних проєктів законодавчих актів, які вже епізодично згадувалися вище і направлені на врегулювання суспільних відносин у сфері функціонування енергетичного ринку: починаючи із вказівки на мету «запобігання спотворенню **конкуренції** на оптових ринках» безпосередньо у назвах цих проєктів, і закінчуючи їхнім змістом, який буквально пронизаний положеннями, що не залишають сумнівів відносно необхідності сприйняття розглядуваних зловживань як різновидів антиконкурентних дій. Зокрема, про це свідчить використання формулювань на кшталт: «з метою виявлення порушень законодавства у сфері захисту економічної **конкуренції** на оптових енергетичних ринках АМКУ взаємодіє з НКРЕКП»; «Регулятор у випадку наявності обґрунтованих підстав подає до АМКУ у встановленому ним порядку заяву (подання) про порушення законодавства про захист економічної **конкуренції**»; «має право приймати рішення про вжиття заходів для сприяння ефективній **конкуренції** на ринку електричної енергії та забезпечення його належного функціонування»; «... формування узгодженої позиції суб'єктів ринку при розробці нормативних документів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії, в цілях стимулювання **конкуренції**» тощо.

З аналогічними положеннями ми зустрічаємось і у спеціальному, присвяченому виключно протидії та запобіганню зловживанням на оптових енергетичних ринках, проєкті Закону від 1 квітня 2021 р., в якому містяться такі формулювання, як «сприянню **відкритій та чесній конкуренції** на оптовому енергетичному ринку»; «з метою виявлення порушень законодавства у сфері захисту **економічної конкуренції**» тощо.

До речі, неодноразово звертаючи увагу на тому, що ринок електричної енергії справді характеризується високою концентрацією та обмеженою конкуренцією, водночас АМКУ прямо вказував на те, що маніпулювання ціновими заявками

на оптовому енергетичному ринку є нічим іншим, як проявом недобросовісної конкуренції.

Зауважимо і те, що в ч. 2 ст. 2 Закону України від 13 квітня 2017 р. «Про ринок електричної енергії» підкреслюється, що проекти правил ринку, Правил РДН та ВДР, кодексів системи передачі та систем розподілу, кодексу комерційного обліку, правил роздрібного ринку, інших нормативно-правових актів, що можуть вплинути на **конкуренцію**, підлягають погодженню з АМКУ; а вже у ст. 11 йдеться про те, що «суб'єктам господарювання, відносини яких регулюються цим Законом, згідно із Законом України “Про захист економічної конкуренції” забороняється зловживати монопольним (домінуючим) становищем у будь-якій формі». Як бачимо, незважаючи на свою певну специфіку, положення чинного енергетичного законодавства не залишають сумнівів відносно того, що за своєю сутністю відповідні зловживання на оптових енергетичних ринках є звичайними, хоча й вчинюваними лише у певній сфері, проявами антиконкурентних дій.

При цьому – і ця обставина теж не залишилася поза увагою фахівців Міненерго – проекти Законів № 4503 та № 4503-1 не містять приписів щодо внесення змін до законодавства про захист економічної конкуренції, спрямованих на виведення з-під сфери антимонопольно-конкурентного законодавства відносин контролю за оптовими енергетичними ринками, або ж розмежування правопорушень у сфері економічної конкуренції та правопорушень на оптових енергетичних ринках у частині маніпулювання та поширення інсайдерської інформації саме на енергетичних ринках. Через це виникає чергове питання: а чому ж тоді законодавець вирішив «розмежувати» ці правопорушення у чинному КК України, криміналізувавши антиконкурентні дії виключно на оптовому енергетичному ринку, і водночас «забувши» про всі ті прояви порушень конкурентного законодавства, які вчиняються в усіх інших сферах?

Висновки і пропозиції. Враховуючи все вищевикладене, можна констатувати, що:

– з одного боку, в Україні на законодавчому рівні (Законом від 15 листопада 2011 р.) було чітко закріплено (через виключення статей 228 та 230 КК України) положення про недоцільність кримінально-правового регулювання відносин у сфері дотримання конкурентного законодавства (із винятком про специфічні відносини, які охороняються статтями 229, 231–232), яке (регулювання) було визнано шкідливим і таким, що провокує «надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб'єктів» та «завищений рівень криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності»;

– але з іншого, Законом від 19 червня 2020 р. до системи розділу VII вводяться дві нові норми (статті 222-2 та 232-3), якими – що важливо, без жодного обґрунтування цього кроку – встановлюється кримінальна відповідальність за окремі прояви антиконкурентних дій лише в одній сфері – на оптових енергетичних ринках.

З урахуванням наведених аргументів можна зробити загальний висновок про те, що при доповненні КК України статтями 222-2 та 232-3 було грубо порушено принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації.

Список використаної літератури

1. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация : монография / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. Москва : Наука, 1982. 304 с.
2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитись зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 215–263.
3. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 4. С. 120–140.
4. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія / передне слово д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1128 с.

References

1. Kudrjavcev, V. N., Dageľ, P. S., Zlobin, G. A. et al (1982). Osnovaniya ugovolno-pravovogo zapreta. Kriminalizacija i dekriminalizacija. Moskva [in Russian].
2. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2015). Zakonodavstvo Ukrainy pro kryriminalnu vidpovidalnist za zlochyny u sferi hospodarskoi diialnosti – chas vyznachytys zi stratehiieiu rozvytku: *Visnyk Asotsiatsii kryriminalnoho prava Ukrainy* [in Ukrainian].
3. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2020). Rozvytok zakonodavstva Ukrainy pro kryriminalni pravoporushennia u sferi hospodarskoi diialnosti: problemy i tendentsii: *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka* [in Ukrainian].
4. Kamenskyi, D. V. (2020). Vidpovidalnist za ekonomichni zlochyny u Spoluchenykh Shtatakh Ameryky ta Ukraini: porivnialno-pravove doslidzhennia : monohrafiia / perednie slovo d-ra yuryd. nauk, prof. O. O. Dudorova. Kyiv: VD «Dakor» [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.02.2022 р.

R. O. Movchan, Doctor of Law, Professor, Professor
Vasyl' Stus Donetsk National University
the Department of Constitutional, International and Criminal Law
600-year Street, 21, Vinnitsa, 21000, Ukraine
e-mail: romanmov1984@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

I. I. Bartosh, Graduate Student
Vasyl' Stus Donetsk National University
the Department of Constitutional, International and Criminal Law
600-year Street, 21, Vinnitsa, 21000, Ukraine
e-mail: romanmov1984@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5120-5063>

ON CRIMINAL LEGAL ADEQUACY OF CRIMINALIZATION OF ABUSE IN WHOLESALE ENERGY MARKETS

Summary

The article is devoted to a critical analysis of the decision of the Verkhovna Rada of Ukraine to supplement the Criminal Code of Ukraine with two new articles 222-2 and 232-3, as a result of which scientifically based conclusions were made about the social conditionality of these changes, in particular, their compliance with such a principle of criminalization as the principle of criminal - political adequacy of criminalization. In particular, based on the results of writing the article, the erroneousness of the method of improving the criminal legislation chosen by the parliamentarians and embodied by the Law of June 19, 2020 "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Simplification of Attracting Investments and Introduction of New Financial Instruments" was proved.

It is pointed out that in Ukraine at the legislative level (by the Law of November 15, 2011 "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Humanization of Responsibility for Offenses in the Sphere of Economic Activity") it was clearly fixed (by excluding Articles 228 and 230 of the Criminal Code of Ukraine) a provision on the inexpediency of criminal law regulation of relations in the field of compliance with competition law.

At the same time, it is noted that the aforementioned Law of June 19, 2020 introduces two new norms into the system of Section VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine "Criminal offenses in the field of economic activity" (Articles 222-2 and 232-3), which importantly, without a single justification for this step, criminal liability is established for individual manifestations of anti-competitive actions in only one area - in the wholesale energy markets.

Taking into account the above arguments, a general conclusion is made that when supplementing the Criminal Code of Ukraine with articles 222-2 and 232-3, the principle of criminal-political adequacy of criminalization was grossly violated.

Keywords: wholesale energy market, abuse, manipulation, insider information, criminalization, social conditioning.

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.45.254367>

УДК 343.54

Н. О. Симоненко, канд. юрид. наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ
Кафедра кримінального права
Солом'янська площа, 1, Київ, 03035, Україна
e-mail: Natalka_88@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1048-278X>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА «ГРУМІНГ»

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань кримінальної відповідальності за грумінг. Досліджується новий склад кримінального правопорушення за ст. 156-1 – «Домагання дитини для сексуальних цілей». Надається кваліфікація грумінгу та кібергрумінгу. На підставі проведеного аналізу сформульовано пропозиції щодо покращення законодавства.

Ключові слова: дії сексуального характеру, розпусні дії, пропозиція зустрічі, домагання дитини, дитяча порнографія, грумінг, кібергрумінг.

Постановка проблеми. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є одними з найбільш тяжких протиправних посягань, які фіксуються у сучасному кримінальному законодавстві, оскільки саме ці кримінальні правопорушення залишаються у свідомості потерпілої особи, її близьких і рідних на все життя. Цілком справедливо було б зауважити, що такі кримінальні правопорушення у стовідсотковій формі не мають жодної мети, крім як жорсткого задоволення правопорушником своїх сексуальних «низьких» потреб.

Актуальність цієї тематики обумовлюється також постійними змінами до IV Розділу Особливої частини Кримінального кодексу України, що приймаються законодавцями, зокрема доповненням 18.02.2021 р. новою статтею 156-1 – «Домагання дитини для сексуальних цілей» для посилення захисту дітей від сексуальних домагань в он-лайн просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питаннями кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи займалися такі вчені як М. І. Бажанов, Р. С. Біль, Л. П. Брич, О. О. Дудоров, О. М. Джужа, А. С. Лукаш, О. В. Харитонова, С. В. Чмут, А. П. Шеремет та інші. Однак комплексного дослідження нового складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156-1 КК «Домагання до дитини для сексуальних цілей» у цих працях авторами не зустрічалось.

Мета статті. Відповідно до цього, метою дослідження стали: 1) аналіз нововведень, що були внесені до IV Розділу Особливої частини Кримінального кодексу України, зокрема, ст. 156-1 «Домагання дитини для сексуальних цілей»; 2) визначення грумінгу та кібергрумінгу; 3) дослідження нововведень, що були внесені до XII Розділу Особливої частини Кримінального кодексу України, зокрема, ст. 301-1 Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження та ст. 302-2 Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи.

Виклад основного матеріалу. Інформаційний простір України рясніє повідомленнями про знущання над дітьми через соціальні мережі, використання сервісів для сексуальної експлуатації дітей. Застосування засобів електронної комунікації стало складовою частиною визначення булінгу в національному законодавстві, однак питання ефективного реагування на булінг, а тим більше кібербулінг залишається відкритим.

17 березня 2021 року набув чинності Закон № 1256-IX щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. В даному Законі імплементуються положення матеріального права, що містяться у Лансаротській конвенції 2007 року у Кримінальний кодекс України.

Лансаротська конвенція є першим міжнародно-правовим документом, що дає роз'яснення «домагання до дітей в сексуальних цілях» - що означає підготовку дитини до сексуального насильства, яка мотивована бажанням використати дитину для статевого задоволення. Це може включати дружбу з дитиною, часто через дорослого, який видає себе за іншу молоду особу, залучаючи дитину до обговорення інтимних питань, і поступово демонструючи дитині матеріали сексуального характеру для того, щоб зменшити опір або заборони стосовно сексуального насильства. Дитина також може бути залучена до створення дитячої порнографії, методом надсилання компрометуючих особистих фотографій та із використанням цифрової камери, веб-камери або камери телефону, що забезпечує грумера засобами контролю над дитиною за допомогою погроз» [6, с. 364].

Основними новелами у сфері захисту дітей від сексуального насильства, які передбачає Конвенція, є зокрема криміналізація перегляду матеріалів сексуального насильства над дітьми; введення поняття грумінгу – «приставання до дітей у сексуальних цілях», розширення поняття «розбещення дітей».

Та, в свою чергу, кримінальним законодавством встановлюється відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей тобто «грумінг» – налагодження довірливих відносин з дитиною з метою сексуального насильства над нею або якщо мова йде про спілкування в інтернет-просторі – «кібергрумінг».

Кібергрумінг (онлайн-грумінг – це налагодження довірливих стосунків з дитиною (найчастіше через соціальні мережі та фейкові акаунти) для отримання від неї інтимних фото чи відео з подальшим шантажуванням дитини для одержання ще відвертіших матеріалів, грошей чи зустрічей в офлайні.

Суть даної норми полягає в налагодженні правопорушником контакту з дитиною задля подальшого витребування у неї, шляхом психологічної маніпуляції, фото- та відеоматеріалів інтимного характеру. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства визначає подібне явище як один із проявів сексуальної експлуатації дітей. Так як, діти тільки починають своє психологічне становлення – їм складно виявити маніпуляцію, чим і приваблюють педофілів.

І. С. Кон обстоює погляд, що «педофілія (від грец. слів «педес» – дитина та «філія» – потяг) трапляється як у гетеросексуальних, так і гомосексуальних чоловіків та не є психіатричним діагнозом. Педофілія може бути як постійною, коли людину сексуально збуджують виключно статево незрілі або такі, які перебувають на стадії статевого визрівання, діти, так і тимчасовою, замісною, коли пріоритет надається переважно дорослим партнерам, але за неможливості або ускладненості сексуального контакту з дорослими партнерами суб'єкт переключує свою увагу на дітей або підлітків» [8].

До соціально-психологічних властивостей особи, яка вчинила кримінальне правопорушення проти морального і фізичного розвитку неповнолітніх осіб, можна віднести неадекватну реакцію на подразники навколишнього середовища, виявлення ознак озлобленості, жорстокості щодо жертви, а також здібність правопорушника налагоджувати стосунки з дитиною, спілкуватися з нею.

Сьогодні в Україні дуже гостро постала проблема як реальної, так і віртуальної педофілії. Але педофіли, які задовольняються переглядом фотографій оголених дітей, хоча б не завдають їм реальної шкоди, на відміну від тих, які знайомляться з неповнолітніми через Інтернет, або на вулицях, дискотеках, у парках, і часом навіть у школах, і, умовляючи або погрожуючи, вступають з ними в статевий зв'язок.

Дослідження, проведене в Центрі вивчення психологічних залежностей і здоров'я, показало, що існують характерні зовнішні ознаки педофілів. Першою з таких особливостей є невисокий зріст. Педофіли в середньому на двадцять сантиметрів нижчі за звичайних людей. Невисокий зріст може бути ознакою неправильного розвитку головного мозку людини ще до народження, що, на думку вчених, і можна назвати причиною збоченого статевого потягу до дітей. До того ж у невисоких людей частіше спостерігаються і розумові розлади. Наступною характерною ознакою педофілів є те, що вони можуть бути лівшами, що спостерігається втричі частіше звичайного. Водночас не можна вважати будь-якого низькорослого лівшу педофілом, але ймовірність цього дуже велика [5, с. 68].

Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність за прояви кібергрумінгу. Відповідно до ч. 1 ст. 156-1 КК України встановлюється кримінальна відповідальність за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. Тобто вчиняється психологічний вплив з метою розпусних дій (наприклад, пряма маніпуляція припинити листування, якщо дитина не виконає ті чи інші дії; переконання дитини в тому, що вона може всецільно довіряти особі тощо) [1].

Для забезпечення ефективної реакції правоохоронних органів на використання дитячої порнографії, надзвичайно важливим стало встановлення кримінальної відповідальності за діяльність кожного учасника, який бере участь у протиправних діях, починаючи від виготовлення до збуту.

Як викладено в Пояснювальній доповіді до Лансаротської конвенції, володіння дитячою порнографією у будь-якій формі, такій як журнали, відеокасети, DVD-диски або портативні телефони, в тому числі такою, яка зберігається в комп'ютерній системі або на носії даних, а також на знімному запам'ятовувальному пристрої криміналізується [6].

На практиці, такі дії часто супроводжуються шантажем, погрозами та примушуванням до вчинення певних дій сексуального характеру. Найчастіше — передання матеріалів сексуального характеру вимагачеві. Тож криміналізація таких діянь має дуже важливе значення. Адже навіть без особистої зустрічі, через он-лайн спілкування діти можуть зазнавати насильства, що призведе до серйозних психологічних травм.

Так, наприклад, у період з 31.08.2021 року по 11.09.2021 року ОСОБА_3, за допомогою месенджера «Telegram», який знаходився на телефоні «Redmi», що

належить останньому, пропонував зустріч неповнолітній ОСОБА_1 з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій. Реалізуючи свій злочинний протиправний умисел, ОСОБА_3, вчиняв домагання, а саме пропонував зустрічі, які зроблені повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, та в подальшому такі зустрічі з неповнолітньою ОСОБА_1 відбувались. Після отримання згоди, ОСОБА_3, запрошував у гості неповнолітню ОСОБА_1, за адресою свого проживання. Після пропозиції зустрічі, перебуваючи за вищезазначеною адресою повнолітній ОСОБА_3, який достовірно знав, що ОСОБА_5 не досягла шістнадцятирічного віку, вчиняв щодо неповнолітньої особи розпусні дії та дії сексуального характеру, пов'язані з вагінальним та оральним проникненням, з використанням геніталій.

Деякі вчені вважають, що «досліджуючи зміст цієї статті (ст. 156-1 КК України) можна побачити наступне:

1) вона містить описання конкретних злочинних дій у вигляді «пропозиції зустрічі» потерпілому – особі до 16 років, яка очевидно ще не досягла законодавчо визначеного вікового цензу для статевої зрілості;

2) така «пропозиція зустрічі» у сучасному аспекті може бути здійснена зокрема з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій (шляхом надсилання повідомлення через соціальні мережі Телеграм, Інстаграм, Фейсбук, Вайбер, ВатсАп тощо, використовуючи мобільний апарат, ноутбук чи комп'ютер);

3) така «пропозиція зустрічі» здійснюється з метою вчинення щодо потерпілого «дій сексуального або розпусного характеру», і за текстом «пропозиції зустрічі» очевидно має прозвучати вказівка винного на ці сексуальні або розпусні дії;

4) склад злочину стає завершеним, коли після пропозиції зустрічі було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на реалізацію зустрічі. Що це за «одна дія» законодавчо не вказується, напевно це може бути переслідування потерпілого на вулиці, організація «випадкової зустрічі», навідування до місця мешкання чи місця навчання потерпілого тощо» [7, с. 146].

Вказана норма практично відтворює ст. 23 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства відповідно до якої «кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації умисної пропозиції, зробленої дорослою людиною за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зустрітися з дитиною, яка не досягла віку, передбаченого п. 2 ст. 18 цієї Конвенції, для скоєння проти неї одного з правопорушень, передбачених пп. «а» п. 1 ст. 18 або пп. «а» п. 1 ст. 20 цієї Конвенції, якщо після цієї пропозиції відбулись істотні дії, що призвели до такої зустрічі» [6, с. 364].

Особливу увагу слід звернути на те, що метою даного кримінального правопорушення є вчинення стосовно особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій. Дії сексуального характеру є двох видів, які пов'язані з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи або ті, які не пов'язані з проникненням.

Відповідно, діями сексуального характеру, пов'язаними з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого предмета, треба визнавати дії сексуального характеру неза-

лежно від їх гетеро- або гомосексуальної спрямованості, які, означаючи проникнення в один із трьох природних отворів потерпілої особи і, відповідно, порушуючи її тілесну недоторканність, здатні збудити та (чи) задовольнити статеву пристрасть чоловіка або жінки. Крім введення статевого члена чоловіка (у тому числі неерегованого) у піхву жінки, це можуть бути, зокрема: проникнення у піхву жінки рукою, пальцем, ногою або певним предметом – штучним фалосом, палицею, пляшкою, телефоном тощо; аногенітальний контакт чоловіка з жінкою; мужолозтво (аногенітальний контакт чоловіка з чоловіком), орогенітальний контакт чоловіка з жінкою або чоловіка з чоловіком.

Дії сексуального характеру, не пов'язані з проникненням в тіло потерпілої особи, визнаються відмінними, і такий законодавчий підхід передбачено в ч. 1 ст. 36 Стамбульської конвенції.

Розпусні дії обов'язково повинні мати сексуальний характер. Вони можуть набувати вигляду фізичних дій або інтелектуального розбещення. Такі дії спрямовані на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту.

Фізичне розбещення – це, зокрема, оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеві збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо.

Інтелектуальне розбещення може полягати, наприклад, у цинічних розмовах з потерпілим на сексуальні теми, розповіді відвертих, натуралістичних сексуальних історій, фотографуванні потерпілих в різних сексуальних позах, демонстрації порнографічних предметів, ознайомлення потерпілої особи з порнографічними зображеннями, відеофільмами.

Розпусні дії можуть бути вчинені особою чоловічої статі щодо особи жіночої статі і навпаки, а також між особами однієї статі, але у всіх випадках потерпілою є особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Попередня поведінка потерпілої особи (зокрема, її попереднє статеве життя) на кваліфікацію дій винної особи не впливає.

Наявність істотного розриву у часі, між за пропозицію зустрічі та розпусними діями, виключає переростання одного кримінально протиправного діяння в інше, означає, що вчинене діяння треба кваліфікувати за сукупністю відповідних кримінальних правопорушень.

Так, домагання дітей за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій не обов'язково призводить до особистої зустрічі. Така діяльність може залишатися в Інтернеті і тим не менш завдати серйозної шкоди дитині. Статеві кримінальні правопорушення, які навмисно вчиняються під час онлайн-зустрічі за допомогою комунікаційних технологій, часто пов'язані з виготовленням, володінням та передачею дитячої порнографії.

Положення ч. 2 ст. 156-1 ККУ визначають відповідальність повнолітньої особи за пропозицію зустрічі, зроблену з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч взагалі відбулася. Під зустріччю в цій статті слід розуміти, у тому числі, зустріч, проведення якої передбачає використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Кримінальним кодексом України визначено особливий склад правопорушення за вчинення діянь, пов'язаних з розповсюдженням, збереженням та створенням дитячої порнографії.

Згідно Закону України «Про захист суспільної моралі», дитяча порнографія – це зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі та/або задіяної у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях.

Також, Кримінальний кодекс України було доповнено новою нормою, передбаченою ст. 301-1, яка визначає санкції з боку держави за умисне одержання доступу до дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем чи технологій або умисне її придбання, або умисне зберігання, ввезення в Україну, перевезення чи інше переміщення дитячої порнографії без мети збуту чи розповсюдження. У цій статті одержання доступу до дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій слід вважати умисним, якщо доведено, що особа усвідомлювала, що у такий спосіб вона отримує доступ до дитячої порнографії (наприклад, доведено, що особа отримала такий доступ повторно або шляхом внесення плати тощо).

Так, наприклад, *ОСОБА_3 отримавши за допомогою месенджера Telegram від ОСОБА_1, повідомлення з банківськими реквізитами для оплати за відео файли порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, перерахував ОСОБА_1 за допомогою платіжного терміналу, грошові кошти в сумі 320 гривень. 05.04.2021 року о 05 годині 26 хвилин, ОСОБА_1 за допомогою месенджера «Telegram», через обліковий запис, відправив 3 (три) відео файли, які містять інформацію порнографічного характеру та яка має ознаки дитячої порнографії. Згідно висновку судово-мистецтвознавчої експертизи, надані відео файли відносяться до продукції порнографічного характеру, а також містять дитячу порнографію. Такі дії обвинуваченого суд розцінює, як незаконний збут дитячої порнографії та кваліфікує за ч. 3 ст. 301-1 КК України.*

Зміст ч. 2 також нової ст. 301-2 КК України, в свою чергу, визначає кримінальну відповідальність за проведення видовищного заходу сексуального характеру, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, у якому задіяно неповнолітню особу. Під видовищним заходом сексуального характеру у цій статті слід розуміти «публічний показ у будь-якій формі продукції сексуального характеру або сценічні дії, метою яких є втілення сексуальних дій».

Такі нововведення покликані захистити дітей від сексуального насильства та створити законодавчу базу, яка буде сприяти даній цілі. Зокрема, важливим аспектом є саме захист дітей від сексуального насильства через мережу Інтернет.

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумок, слід зауважити, що ефективність захисту прав і свобод дітей у наведеній сфері залежить не лише від якості законодавства, а й від ефективності його застосування. Останнє, серед іншого, ускладнюється відсутністю спеціалізованих навчальних програм для відповідних фахівців, судової практики, а також латентністю вказаної категорії кримінальних правопорушень.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.01.2021).
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 01.01.2021).
3. Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08> (дата звернення: 01.01.2021).
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Waite, 2019. 288 с.
5. Симоненко Н. О. Розслідування зґвалтувань минулих років: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Симоненко Наталія Олександрівна; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 285 с.
6. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: ратифікована Законом України № 4988-VI від 20.06.2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 52. Стор. 364. Ст. 3817.
7. Орловський Б. М., Осадча І. А. Актуальні питання законодавчого врегулювання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості особи. *Правова держава*. 2021. № 43. С. 143–150.
8. Кон И. С. Девиантное поведение и личность. URL: <http://www.neuro.net.ru/sexology/book1921.html/>.

References

1. Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 № 2341–III. Date of update: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (access date: 01.01.2021). [in Ukrainian].
2. On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence: Law of Ukraine of 06.12.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (appeal date: 01.01.2021). [in Ukrainian].
3. On judicial practice in cases of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of a person: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of May 30, 2008 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08> (appeal date: 01.01.2021). [in Ukrainian].
4. Dudorov O. O., Khavronyuk M. I. (2019). Responsibility for domestic violence and gender-based violence (scientific and practical commentary on short stories of the Criminal Code of Ukraine). K.: Waite, 288 p. [in Ukrainian].
5. Symonenko N.O. (2018). Investigation of rapes of past years: Dis. ... cand. jurid. Sciences: 12.00.09 / Symonenko Natalia Olexandrivna; Nat. acad. internal affairs. Kyiv, 285 p. [in Ukrainian].
6. Council of Europe Convention for the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse: ratified by the Law of Ukraine № 4988-VI of 20.06.2012. *Official Gazette of Ukraine*. 2012. № 52. p. 364. Art. 3817. [in Ukrainian].
7. Orlovsky B. M., Osadcha I. A. (2021). Topical issues of legislative settlement of criminal offenses against sexual freedom and inviolability of the person. *Constitutional State*. №

43. P. 143-150. [in Ukrainian].
8. Con I. S. Deviant behavior and personality. URL: <http://www.neuro.net.ru/sexology/book1921.html/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.02.2022 р.

N. O. Symonenko, Ph.D in Law, Associate Professor
National Academy of Internal Affairs
the Department of Criminal Law
Solomjanska Square, 1, Kyiv, 03035, Ukraine
e-mail: Natalka_88@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1048-278X>

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR GROOMING

Summary

The article is devoted to the study of topical issues of criminal liability for grooming. A new composition of the criminal offense under Art. 156-1 - "Harassment of a child for sexual purposes." Qualification of grooming and cybergrooming is provided. Based on the analysis, proposals for improving the legislation were formulated.

The urgency of this issue is also due to the constant amendments to Chapter IV of the Special Part of the Criminal Code, adopted by legislators, in particular the amendment of 18.02.2021 new article 156-1 - "Harassment of a child for sexual purposes" to strengthen protection of children from sexual harassment online.

Accordingly, the purpose of the study were: 1) analysis of innovations that were included in Chapter IV of the Special Part of the Criminal Code, in particular, Art. 156-1 "Harassment of a child for sexual purposes"; 2) definition of grooming and cyber grooming; 3) research of innovations that were included in Chapter XII of the Special Part of the Criminal Code, in particular, Art. 301-1 Obtaining access to child pornography, its acquisition, storage, import, transportation or other movement, production, sale and distribution, and Art. 302-2 Conducting a spectacular event of a sexual nature with the participation of a minor.

Criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of a person are one of the most serious illegal encroachments recorded in modern criminal law, as these criminal offenses remain in the minds of the victim, his relatives and friends for life. It would be fair to say that such criminal offenses in one hundred percent form have no purpose other than to rigidly satisfy the offender's sexual "low" needs.

Keywords: sexual acts, lewd acts, offer of a meeting, child harassment, child pornography, grooming, cyber grooming.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО НАУКОВОГО ФАХОВОГО ЖУРНАЛУ «ПРАВОВА ДЕРЖАВА»

Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти та науки України від 06 березня 2020 р. науковий фаховий журнал «Правова держава» отримав категорію «Б» (юридичні науки) в переліку наукових фахових видань (Наказ Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р.).

Науковий фаховий журнал «Правова держава» успішно пройшов процес оцінки і внесений до наукометричної бази даних ICI Journals Master List на 2020 рік. На підставі поданої інформації в анкеті і аналізі випусків журналу за 2020 рік, експерти Index Copernicus розрахували значення індексу:

ICV 2020 = 83,22. <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=32241>

1. У виданні публікуються матеріали, в яких висвітлюються актуальні питання та аналіз теоретичних та практичних проблем сучасного стану розвитку правової системи, розгляд теоретичних проблем розвитку окремих елементів правової системи України, дослідження місця національної правової системи серед правових систем сучасності та її адаптація до європейських стандартів, загальнотеоретичні питання правознавства, актуальні проблеми публічно-правових наук та тенденції розвитку науки приватного права.

2. До друку приймаються статті українською, англійською та німецькою мовами.

3. Рукопис статті подається до редакції у формі: файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції **onu.pd.odessa@gmail.com** у форматі **Автор_Назва статті**, оформлену згідно вказаних вимог.

4. Рукопис статті, супроводжується:

- Довідкою про автора.

- Авторський реферат (анотація) статті англійською мовою для розміщення на веб-сайті видання. Авторський реферат повинен містити прізвище та ім'я автора (-ів), місце роботи або навчання, назву та стислий зміст статті. Реферат повинен бути написаний з використанням наступного алгоритму: мета та актуальність теми; методика (методи) дослідження; отримані результати; практичну цінність статті. Обсяг реферату має бути не менше 1800 знаків. Переклад англійською мовою повинен бути достовірним (не машинним).

5. Рукопис статті не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. Автори повинні подавати оригінальні наукові статті, а якщо автори використовували роботи та / або вислови інших людей, вони повинні бути належним чином оформлені у вигляді цитат. Плагіат у всіх його формах розцінюється як неетична поведінка і є неприйнятним.

6. Автор не має публікувати статтю, в якій описується по суті одне й те саме дослідження, у більш ніж одному науковому виданні або первинній публікації. Подання статті до більш ніж одного наукового видання одночасно розцінюється як неетична поведінка і є неприйнятним. Автор не має подавати на розгляд в інші наукові видання раніше опубліковані статті. У випадку, якщо автор у вторинній

публікації використовує матеріали попередніх праць, автор має навести посилання на первинну статтю. Редколегія залишає за собою право на рецензування, редакційні виправлення, скорочення і відхилення статей. Відповідальність за матеріал статті несе автор (автори).

7. Наукові статті, що надійшли до редколегії, обов'язково проходять сліпе подвійне рецензування та перевірку на оригінальність статті, після чого відповідальний секретар редколегії повідомляє авторів про позитивне чи негативне рішення щодо прийняття статті для публікації у збірнику.

8. Технічні вимоги до оформлення наукової статті:

- загальний обсяг статті має складати до 20 сторінок;
- кількість співавторів – не більше двох;
- стаття повинна бути підготовлена за допомогою редактора **Word for Windows®**;
 - стандарти:
 - а) **формат аркуша** – А4 (210×297), орієнтація сторінки – «книжна»;
 - б) поля: **ліве** – 20 мм, **праве** – 20 мм, **верхнє** – 20 мм, **нижнє** – 20 мм; сторінки без нумерації;
 - в) **абзац** – 1,25 см;
 - г) **переплетіння** – 0 см;
 - д) **інтервал між рядками** – 1,5 пт.;
 - е) інтервал між абзацами «до», «після» – 0 пт.;
 - ж) відступи «праворуч», «ліворуч» – 0 пт.;
 - з) шрифт набору – Times New Roman;
 - и) **назва, текст статті, додатки** – кегль 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,5;
 - стаття набирається по всій ширині абзацу;
- 9. Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:
 - **індекс УДК** у верхньому лівому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.);
 - **ініціали та прізвища авторів** у верхньому правому кутку листа українською (або мовою статті). Порядок подання: **ім'я, по-батькові, прізвище; науковий ступінь, вчене звання**, назва факультету або кафедри, де працює автор (або автори); **адреса; e-mail** (Кегль 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,5).
 - порожній рядок;
 - **назва статті** – великими літерами, по центру українською (або мовою статті) (Times New Roman, 14 пт., жирний). Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
 - порожній рядок;
 - **анотація** українською (або мовою статті) (Кегль 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,5);
 - анотацію не потрібно розміщувати на окремому листі.** Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити: актуальність теми дослідження, постановка проблеми та завдання, аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення недосліджених частин загальної проблеми, постановка завдання, викладення основного матеріалу (**стисло**), висновки відповідно до статті;
 - **ключові слова** (3-10 слів) українською (або мовою статті) (Кегль 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,5);
 - порожній рядок;
 - **основний матеріал статті:**

Структура статті має бути такою:

- **Постановка проблеми;**
- **Аналіз останніх досліджень і публікацій;**
- **Мета статті;**
- **Виклад основного матеріалу;**
- **Висновки і пропозиції.**

- **література** (Times New Roman, 14 пт., **жирний**, по центру); перелік літератури є останнім в статті і його необхідно оформити відповідно чинних вимог з оформлення літератури;

- **стаття надійшла** у нижньому правому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);

- **ініціали та прізвища** авторів у верхньому правому кутку листа англійською мовою. Порядок подання: **ім'я, по-батькові, прізвище; науковий ступінь, вчене звання**, назва факультету або кафедри, де працює автор (або автори); **адреса; e-mail, ORCID** (Кегль 14 pt, міжрядковий інтервал – 1).

- **анотація** англійською мовою (від 1800 знаків) (Кегль 14 pt, міжрядковий інтервал – 1);

- **references** (Times New Roman, 14 пт., **жирний**, по центру).

10. **Літературні джерела, що цитуються**, повинні бути пронумеровані відповідно з порядком звертання до них у тексті. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: "... відомо з [4]. ..." або "... розглянуто у [4, с. 203] ...".

11. **Список літератури** наводиться наприкінці статті відповідно до порядку звернення по тексту на мові оригіналу, відповідно до ДСТУ 7152:2020 «Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках» (ISO 8:2019, NEQ; ISO 18:1981, NEQ; ISO 215:1986, NEQ).

12. **References** повинен бути оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA (<http://www.bibme.org/citation-guide/apa/>).

До уваги авторів та читачів!
Науковий журнал «Правова держава» з 2016 року
виходить з періодичністю 4 рази на рік.

ГРАФІК ВИПУСКУ НОМЕРІВ «ПРАВОВА ДЕРЖАВА»
на 2022 рік

№.№ випуску	Початок прийому статей	Закінчення прийому статей	Електронна версія журналу	Друкована версія журналу
45	15.02.2022	15.03.2022	15.04.2022	30.04.2022
46	15.04.2022	15.05.2022	15.06.2022	30.06.2022
47	15.08.2022	15.09.2022	15.10.2022	30.10.2022
48	15.10.2022	15.11.2022	15.12.2022	30.12.2022

Редколегія має право редагувати текст статей,
погоджуючи відредагований варіант
з автором, а також не приймати рукописи,
якщо вони не відповідають вимогам
журналу «Правова держава».

Українською, англійською та німецькою мовами

Опубліковані матеріали відбивають позицію автора,
яка може не збігатися з думкою редакції.
За достовірність фактів, статистичних даних та інших матеріалів
відповідальність несе автор або особа, яка надала матеріал.
Передрукування матеріалів допускається з дозволу редакції.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія KB № 16843-5605ПР від 20.07.2010 р.

Підписано до друку **15.04.2022 р.** Формат 70x108/16. Ум.-друк. арк. 6,13.
Зам. № 2204-01. Тираж 100 прим.

Адреса редколегії:
Україна, 65058, Одеса, Французький бульвар, 24/26
Тел.: (048) 702-31-31
e-mail: onu.pd.odessa@gmail.com
www.pd.onu.edu.ua

Надруковано у ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.)
Україна, 65009, Одеса, вул. Зоопаркова, 25
Тел. +38 050 7775901, +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.fenixbooks.com